

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra

Elžbietos Radušytės-Lukminienės
V kurso taikomosios jurisprudencijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo informacijos poveikio teisinis reguliavimas ir jo
įgyvendinimo iššūkiai Lietuvoje**

Darbo vadovė: partn. prof. dr. Liudvika Meškauskaitė
Recenzentas: doc. dr. Johanas Baltrimas

Vilnius
2025 m.

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Magistro darbe analizuojamas nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio teisinis reguliavimas Lietuvoje, ypatingą dėmesį skiriant šio reguliavimo įgyvendinimo priežiūrą atliekančių institucijų veiklai. Darbe išsamiai aptariami esamą reguliavimą Lietuvoje sąlygoję nacionaliniai teisės aktai, tarptautiniai ir Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktai bei konstituciniai principai. Pagrindinis dėmesys skiriamas instituciniam priežiūros modeliui ir jo veiksmingumo analizei: išskiriamos pagrindinės atsakingos institucijos, aptiriamos jų funkcijos, bendradarbiavimo pobūdis ir praktiniai iššūkiai, kylantys įgyvendinant nacionalinę ir ES teisę.

Pagrindiniai žodžiai:

Nepilnamečių apsauga, viešojo informacija, žalingas turinys, Skaitmeninių paslaugų aktas, žiniasklaida, institucinė priežiūra, Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (toliau - ŽEIT), Lietuvos radijo ir televizijos komisija (toliau - LRTK), Ryšių reguliavimo tarnyba (toliau - RRT), socialinis teisės veiksmingumas

The master's thesis analyzes the legal regulation of the protection of minors from harmful information in Lithuania, with particular focus on the activities of the institutions responsible for overseeing the implementation of this regulation. The thesis provides a detailed discussion of the international and European Union legal acts, as well as constitutional principles, that have shaped the current regulatory framework in Lithuania. The main focus is placed on the institutional oversight model and its effectiveness: the key responsible institutions are identified, their functions and forms of cooperation are discussed, along with the practical challenges arising from the implementation of national and EU law.

Key words:

Protection of minors, public information, harmful content, Digital Services Act, media, institutional oversight, Office of the Inspector of Journalist Ethics (OIJE), Lithuanian Radio

and Television Commission (LRTC), The Communications Regulatory Authority of the Republic of Lithuania (CRA)), social effectiveness of law.

TURINYS

IVADAS	5
1.NEPILNAMEČIŲ APSAUGOS NUO NEIGIAMO VIEŠOSIOS INFORMACIJOS POVEIKIO TEISINIAI IR TEORINIAI PAGRINDAI	10
1.1. Nepilnamečio teisinės apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio tarptautinės ištakos ir istorinė raida	10
1.2.1. Vaiko teisių konvencijos 17 straipsnio analizė	12
1.2. Nepilnamečių apsauga nuo žalingo turinio ES teisėje	14
1.2.1. Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva	15
1.2.2. Skaitmeninių paslaugų aktas	17
1.3. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika	19
1.4. Konstituciniai pagrindai: Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo doktrinos analizė	20
2. TEISINIS NEPILNAMEČIŲ APSAUGOS NUO NEIGIAMO VIEŠOSIOS INFORMACIJOS POVEIKIO REGULIAVIMAS LIETUVOJE	22
2.1. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pagrindinės nuostatos	22
2.2. Visuomenės informavimo įstatymo pagrindinės nuostatos	23
2.3. NANNVIPI priėmimo ir kaitos istorija	26
2.4. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas: struktūra, turinys, reikšmė	28
3. NEIGIAMĄ POVEIKĮ NEPILNAMEČIAMS DARANČIOS VIEŠOSIOS INFORMACIJOS SKLAIDOS PRIEŽIŪRA IR ATSAKINGOS INSTITUCIJOS	30
3.1. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba	30
3.1.1. Ekspertinis turinio vertinimas	32
3.1.2. Poveikio priemonių taikymas	33
3.1.3. Naujos priežiūros sritys	34
3.2. Lietuvos radijo ir televizijos komisija	35
3.2.1. Neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios viešosios informacijos indeksavimas ir transliavimo laiko apribojimai	37
3.2.2. Naujųjų technologijų panaudojimas LRTK praktikoje	39
3.3. Ryšių reguliavimo tarnyba	40
3.3.1. Filtravimo priemonių aprobavimas ir priežiūra	41
3.3.2. Kompiuterinių žaidimų žymėjimo priežiūra: formalios funkcijos ir realus institucinis vaidmuo	41

3.3.3. Žalingo turinio internete šalinimas: RRT ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas.....	42
3.4. Kultūros ministerija	43
3.5. Kitos institucijos	44
3.5.1. Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos.....	45
3.5.2. Savivaldybių vykdomosios institucijos	46
3.5.3. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga.....	47
3.5.4. Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos taryba	47
3.5.6. Visuomenės informavimo etikos komisija	47
4. ESAMO TEISINIO REGULIAVIMO SOCIALINIO VEIKSMINGUMO ANALIZĖ	50
4.1. Teisės normų turinio vertinimas	51
4.2. Institucinio modelio veiksmingumas	53
4.2.1. Institucinio modelio veiksmingumo vertinimas atsižvelgiant į socialinę tikrovę.....	55
IŠVADOS	58
ŠALTINIAI.....	61
SANTRAUKA.....	71
SUMMARY	73

IVADAS

Vaikystė – žmogaus raidos etapas, kuomet individas būna itin pažeidžiamas. Ne veltui dažnai pabrėžiamas unikalus vaikų atvirumas aplinkai bei imlumas sugerti visus išorinius įspūdžius – vaizdus, garsus, nuotaikas (Montessori, 1949, p. 98), turi ir savo išvirkščių pusę - aplinka ir jos įtaka gali būti ne tik auginanti, bet ir, priešingai, žalinga vaiko raidai ir sveikam vystymuisi. Nors lavinančios ir, svarbiausia, saugios aplinkos kūrimu pirmiausiai rūpinasi vaiko tėvai (globėjai), vien jų pastangų neužtenka. Šiuolaikiniame skaitmenos laikmetyje tokia priežiūros reikalaujančia aplinka pagrįstai gali būti laikoma ne tik fizinė, bet ir visa informacinė bei virtuali erdvė, kurios saugumo net ir geriausių ketinimų kupini tėvai (globėjai) dėl iš esmės dėl neriboto tokios erdvės masto nebėra pajėgūs užtikrinti. Atsižvelgiant į tai, valstybė, kaip labiausiai organizuota visuomeninė bendruomenė, turi pareigą prisidėti prie besivystančio vaiko gerovės ir saugumo, pasitelkdami teisinį reguliavimą. Žinoma, šis visuomeninis gėris (vaikų apsauga) neišvengiamai konkuruoja su kitais saugotinais gėriais – saviraiškos bei žodžio laisvėmis, žiniasklaidos nepriklausomumo ir savireguliacijos principais. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – **Konstitucija**) 25 straipsnis, įtvirtindamas teisę ieškoti, gauti ir skleisti informaciją, numato tam tikrus ribojimus – jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatą, garbę ir orumą, privatų gyvenimą, dorovę ar ginti konstitucinę santvarką. Šiam darbui aktuali informacijos rūšis – viešoji informacija – pagal Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymą (toliau – **Visuomenės informavimo įstatymas**) apibūdinama negatyviai: visa viešoji informacija, kuri nėra privati¹ ar pagal Lietuvos įstatymus yra neskelbtina. Tokios informacijos skleidimas visuomenės informavimo priemonėmis yra vadinamas visuomenės informavimu (toliau, pakaitomis, vartojama ir publicistinė - *žiniasklaidos* - sąvoka)², ir, priklausomai nuo valstybės pasirinkto modelio, atitinkamai reglamentuojamas. Visiems viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams yra keliamas reikalavimas savo veiklą vykdyti paisant etinių ir norminių taisyklių, o nukrypimas nuo šių taisyklių gali būti atitinkamai sankcionuojamas. Lietuvoje pasirinktas mišrus žiniasklaidos

¹Privataus pobūdžio informaciją įstatymiškai suprantant kaip žmogaus teisės į privataus gyvenimo apsaugą užtikrinimo požiūriu neskelbtiną informaciją (Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 40 dalis)

²Čia ir toliau bus kalbama apie žiniasklaidą, kuri apima tiek tradicines žiniasklaidos rūšis (spaudą, radiją ir televiziją), tiek ir naujas jos formas: internetinę žiniasklaidą, t. y. naujienų portalus, internetinę televiziją, tinklalaidės, tinklaraščius, o taip pat ir socialinius tinklus ir kitą virtualią erdvę.

priežiūros modelis³, kuriame derinama žiniasklaidos savireguliacija su valstybinio reguliavimo elementais, numato, kad tam tikrais atvejais valstybė per atitinkamą kompetenciją turinčias institucijas gali ir turi įsiterpti į informacijos sklaidos laisvę. Tai tampa ypač aktualu kalbant apie nepilnamečių apsaugą, kai dėl viešai prieinamos informacijos kyla reali grėsmė jų fiziniam, psichiniam ar doroviniam vystymuisi. Taigi, šiame darbe bus siekiama išanalizuoti nepilnamečių apsaugą viešojoje informacinėje erdvėje užtikrinančius teisės aktus, pristatyti Lietuvoje pasirinktą viešosios informacijos, potencialiai darančios neigiamą poveikį nepilnamečiams, priežiūros modelį ir iššūkius, kylančius įgyvendinant šią sritį reglamentuojančius teisės aktus, vertinant juos socialinio teisės veiksmingumo požiūriu⁴.

Darbo aktualumas: šio darbo rašymo metu Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – **Konstitucinis Teismas**) priėmė nutarimą, kuriuo konstatavo, jog vienas iš Lietuvos Respublikos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme (toliau – **NANNVIPI**) nustatytų kriterijų, kuriuos atitinkanti viešoji informacija yra laikoma daranti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi, nėra suderinamas su Konstitucijoje įtvirtinta teise į informaciją bei su konstituciniu teisinės valstybės principu. Ilgą laiką visuomenėje vykstančias diskusijas dėl šio įstatymo aktualumo ir reikalingumo tam tikru aspektu papildė ir kompetentingas teisinis vertinimas, tačiau vien jo esamai problematikai išspręsti nepakanka. Kokybiška, šių laikų dvasią ir poreikius atliepianti materialinė teisės išraiška labai svarbi, bet teisės normoms neužtenka tik *būti* – reikalingas ir veiksmingas jų įgyvendinimas. Autorės atliktas empirinis tyrimas papildė išsamią teisės aktų analizę nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio bei leidžia pateikti sisteminių šio reguliavimo priežiūrą vykdančių institucijų veiklos modelį, apibendrinti praktikoje kylančius iššūkius siekiant veiksmingo teisinio reguliavimo tikslų įgyvendinimo.

Darbo struktūra: Pirmoje dalyje nagrinėjamas nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio teisinio reguliavimo kontekstas, teoriniai pagrindai – vaikų teisių apsaugos samprata bei reikšmė šiuolaikinėje informacinėje visuomenėje, konstituciniai principai, tarptautinė

³ Jolanta Mažylė, *Žiniasklaidos savitvarkos samprata ir veikimo principai: teorinis bei praktinis aspektas*, Žurnalistikos tyrimai, 2013, Nr. 6, p. 66. Prieiga internete: <https://www.kf.vu.lt/dokumentai/7410-6008-1-SM.pdf>, žiūrėta 2025 m. balandžio 15 d.

⁴ Socialinis teisės veiksmingumas suprantamas kaip teisės normų socialinių tikslų pasiekimas (Šimašius, 2004, p. 63-64).

ir ES teisė. Antroje ir trečioje dalyse analizuojami nacionalinė teisinė bazė bei institucinis įstatymo įgyvendinimo priežiūros modelis, o ketvirtoje – remiantis kokybiniu tyrimu įvertinamas esamo teisinio reguliavimo ir institucinio modelio socialinis veiksmingumas, išryškinami esminiai praktikoje kylantys iššūkiai.

Darbo tikslas: Atskleisti Lietuvoje egzistuojančio nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio teisinio reguliavimo socialinį veiksmingumą.

Darbo uždaviniai:

1. Atskleisti teorinį ir teisinį pagrindą, kuriais remiamantis formuluojamos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamą poveikį darančios viešosios informacijos nuostatos, aptariant šios apsaugos tarptautinius, konstitucinius ir žmogaus teisių standartus bei jų istorinę raidą.
2. Ištirti pagrindines nacionalinės teisės nuostatas, reglamentuojančias informacijos sklaidą nepilnamečių atžvilgiu, atsižvelgiant į jų raidą, turinį ir sisteminius ryšius.
3. Išanalizuoti institucinį nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio priežiūros modelį Lietuvoje bei išnagrinėti pagrindinių institucijų funkcijas ir kompetencijų pasiskirstymą.
4. Remiantis socialinio teisės veiksmingumo samprata, įvertinti esamą nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio teisinį reguliavimą ir atskleisti pagrindinius iššūkius, kylančius jį įgyvendinant.

Tyrimo objektas: Lietuvoje galiojantis nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio teisinis reguliavimas bei jo įgyvendinimo iššūkiai socialinio veiksmingumo požiūriu.

Tyrimo metodika: šio darbo metodologinis pagrindas grindžiamas dviem jurisprudencijos kryptimis – analitine ir sociologine, kurios leidžia kompleksiskai įvertinti ne tik teisinį nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio reguliavimą, bet ir jo įgyvendinimo mechanizmą Lietuvoje.

Analitinė jurisprudencija pasitelkiama tiriant galiojančius teisės aktus, reglamentuojančius institucijų veiklą viešosios informacijos priežiūros srityje, bei analizuojant jų turinį, vidinę struktūrą, normų tarpusavio ryšius ir reguliavimo tikslus. Analizė apima tiek nacionalinę, tiek ES bei tarptautinę teisę, papildomai remiantis teisės doktrinos šaltiniais ir teisės teorija, siekiant įvertinti pasirinktą institucinės atsakomybės modelį.

Sociologinė jurisprudencija šiame darbe pasitelkiama siekiant ištirti, kaip teisės normos veikia realybėje – t. y. kaip jos taikomos, suprantamos ir įgyvendinamos atsakingų institucijų praktikoje. Tuo tikslu atlikti pusiau struktūrizuoti kokybiniai interviu su keturių pagrindinių NANNVIPI 9 straipsnio 7 dalyje nurodytų institucijų atstovais – Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos (oliau - **ŽEIT**), Lietuvos radijo ir televizijos komisijos (toliau - **LRTK**), Ryšių reguliavimo tarnybos (toliau - **RRT**) ir Kultūros ministerijos specialistais. Šios institucijos pasirinktos dėl to, kad remiantis nacionaliniu reguliavimu, joms yra pavestos realios viešojo administravimo funkcijos, ir dėl to, kad šios institucijos yra tiesiogiai atsakingos už NANNVIPI įgyvendinimą ar bendrą šios srities politikos formavimą. Kitos įstatyme nurodytos institucijos – Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos taryba (toliau – **LRT taryba**) ir Visuomenės informavimo etikos komisija (toliau - **VIEK**) nėra valstybės valdžios sudedamoji dalis ir nelaikomos valstybės institucijomis. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ir Policijos departamentas prie VRM atlieka svarbų vaidmenį užtikrinant vaikų teisių apsaugą plačiąja prasme, tačiau jų funkcijos nėra tiesiogiai susijusios su žalingos informacijos kontrolės ar kvalifikavimo procesais; šios institucijos reaguoja į konkrečius atvejus, pavyzdžiui, gavus pranešimus apie galimus pažeidimus, tačiau nevykdo sisteminės žiniasklaidos ar internetinio turinio priežiūros ar reguliavimo funkcijų.

Respondentų atrankos kriterijai: visi interviu respondentai – aukštos kvalifikacijos teisininkai, turintys ne mažiau kaip penkerių metų darbo patirtį atitinkamose institucijose ir dirbantys su nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio klausimais.

Kiti tyrimo metodai:

1. Sisteminė teisės aktų analizė: nagrinėjami nepilnamečių apsaugą nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio reglamentuojantys Lietuvos Respublikos teisės aktai, ypatingą dėmesį skiriant NANNVIPI, Visuomenės informavimo įstatymui, Jungtinių Tautų Vaiko teisių apsaugos konvencijai bei ES teisės aktams.
2. Dokumentų analizė: tiriami institucijų veiklos ataskaitos, analitiniai leidiniai, ES ir tarptautinės teisės dokumentai bei teismų praktika;
3. Istorinis - lyginamasis metodas yra naudojamas analizuojant esamo teisinio reguliavimo prielaidas ir reguliavimo kaitą nuo Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje iki šių dienų.

Darbo originalumas: Nors yra parengta nemažai magistro darbų panašia tema kitose mokslo srityse, pavyzdžiui, komunikacijos (Strylaitė, 2010), socialinio darbo (Kisielė, 2022), žurnalistikos

(Kanišauskaitė, 2007; Zubrutė, 2004), tačiau teisės mokslininkai apie nepilnamečių apsaugą aktyviau diskutavo tik prieš daugiau nei 20 metų, kai buvo tik svarstoma priimti NANNVIPI (Meškauskaitė, Paulionytė, 2004; Kučinskaitė, 2004). Antrojo papildyto leidimo monografijoje „Žiniasklaidos teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai“ paminėta tik bendra NANNVIPI 9 straipsnio 7 dalyje nurodytų už įstatymo įgyvendinimo priežiūrą atsakingų institucijų kompetencijos neaiškumo problematika (Meškauskaitė, 2018, p. 111), tačiau darbų, kuriuose būtų sistemiškai pateiktas šių institucijų kompetencijos atribojimas – nėra. Taip pat Lietuvoje nėra darbų, kuriuose šių sritį reguliuojantys teisės aktai būtų vertinami ne tik materialiniu požiūriu, tiriant jų turinį ar norminį veiksmingumą bei atitiktį aukštesnės galios teisės aktams (Kaziliūnaitė, 2010, p. 87), bet ir sociologiniu-praktiniu požiūriu, tiriant realią įstatyme numatytų institucijų veiklą ir vertinant šios srities teisės normų praktinį įgyvendinimą bei problematiką, siekiant sumažinti nepilnamečiams kenksmingo turinio prieinamumą ir pan.

Svarbiausi šaltiniai: rengiant darbą buvo analizuoti Lietuvos Respublikos teisės aktai, tarp jų Konstitucija, NANNVIPI, Visuomenės informavimo įstatymo, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (toliau - **Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas**) dabartinė ir ankstesnės redakcijos, Lietuvos Respublikos švietimo (toliau – Švietimo įstatymas) ir Lietuvos Respublikos kino įstatymas (toliau – **Kino įstatymas**). Darbe taip pat analizuojami ES teisės aktai bei kiti tarptautiniai aktai: Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989), Skaitmeninių paslaugų aktas (toliau - **SPA**), Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva (toliau – **AŽPD**). Be to magistriniame darbe yra vadovaujama Konstitucinio Teismo bei Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – **EŽTT**) jurisprudencija, Konstitucinio Teismo 2024 m. gruodžio 18 d. nutarimą sąlygojusiu EŽTT sprendimu byloje *Macaitė prieš Lietuvą*. Be to yra remiamasi moksline literatūra, kaip antai Meškauskaitės monografijomis (2004; 2018), Vaišvilos (2004), Murausko *et al.* (2024), Šimašiaus (2004), Detrick (1999), Montgomery (1988) ir kitais tarptautinių ir nacionalinių autorių tyrimais.

1. NEPILNAMEČIŲ APSAUGOS NUO NEIGIAMO VIEŠOSIOS INFORMACIJOS POVEIKIO TEISINIAI IR TEORINIAI PAGRINDAI

Dar 1948 m. priimtoje Jungtinių Tautų Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje skelbiama, jog visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Etiniu požiūriu galima kalbėti apie moralinį kiekvieno žmogaus, nepriklausomai nuo to, kuriame raidos etape jis būtų, statusą, reiškiantį, jog esama objektyvių moralinių pareigų tokio statuso turėtojo atžvilgiu: yra dalykų, kurių negalima daryti vien dėl to, kad tai yra žmogus. Kadangi visuomenės nariai vienas kito atžvilgiu turi ne tik moralinio, bet ir teisinio pobūdžio pareigas, todėl būtina atsižvelgti į teisinio subjektiškumo kategoriją, kuri sąlygoja asmens galėjimą dalyvauti teisiniuose santykiuose ir glaudžiai siejasi su vienu esminiu kriterijumi – amžiumi. Remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (toliau - **Vaiko teisių konvencija**), taip pat daugumos valstybių nacionaline teise, vaiku laikomas kiekvienas asmuo iki 18 metų, nebent pagal konkrečios valstybės teisę pilnametystė būtų pripažinta kitaip. Pilnametystės pasiekimas reiškia, kad asmuo įgyja visišką teisinį subjektiškumą, tampa pajėgus savarankiškai priimti teisinius sprendimus ir atsakyti už savo veiksmų pasekmes. Tuo tarpu nepilnamečiai, atsižvelgiant į jų amžių bei ribotą fizinę, protinę ir emocinę brandą, priskiriami prie pažeidžiamiausių visuomenės grupių, todėl už jų apsaugą yra atsakingi ne tik tėvai ar globėjai, bet ir valstybė.

1.1. Nepilnamečio teisinės apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio tarptautinės ištakos ir istorinė raida

Požiūris į vaikus, kaip į ypatingos apsaugos reikalaujančius visuomenės narius, keitėsi palengva. Apskritai, vyrauja gan „bendras konsensusas, jog vaikystė, taip, kaip ją suprantame dabar, yra pastarųjų trijų ar keturių šimtmečių išradimas“ (Donnelly, 2005, p. 44). Dar iki XX a. pradžios vaikai buvo laikomi arba „mažaisiais suaugusiais“ arba tėvų nuosavybe⁵, privalėję pagal išgales

⁵ Egzistuojant tiek daug skirtingų interpretacijų apie tėvų valdžios savo vaikas ribų reikšmę ir funkcijas, išskiriamos dvi fundamentaliausios teorijos: pirmoji sieja tėvų galią su pagrindiniu jos tikslu ir laiko, jog šeima yra asmenų bendruomenė, kurios narių individualūs interesai turi būti apsaugoti, todėl privalo egzistuoti tam tikri limitai tėvų

prisidėti prie šeimos išlaikymo, kartu su suaugusiais dirbant nesanitarinėmis ir nesaugiomis sąlygomis⁶. XIX a. Pramonės perversmo metu išaugus darbo jėgos poreikiui, vaikų išnaudojimo darbui pasiektas mastas ir skausmingi padariniai iššaukė priešingą visuomenės reakciją; prasidėjo socialiniai judėjimai prieš vaikų darbą, padėję pagrindą tarptautinei vaikų teisių apsaugos politikai ir, atitinkamai, teisiniam reguliavimui.

XX a. įtvirtintos pirmosios vaikų teisių apsaugos priemonės. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija numatė vienodą socialinę apsaugą tiek santuokoje, tiek ne santuokoje gimusiems vaikams, taip pat valstybės prievolę teikti ypatingą globą ir paramą vaikams ir jų motinoms (Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 25 straipsnio 2 dalis). 1959 m. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė Vaiko teisių deklaraciją, kurioje, be kitų teisių, pripažįstamos vaikų teisės į švietimą, žaidimus, palankią aplinką ir sveikatos priežiūrą, įtvirtintas draudimas priimti mažametį vaiką dirbti, skirti darbus, kurie kenktų jo sveikatai ar mokslui, trukdytų jo fiziniam, protiniam ar doroviniam brendimui (9 principas). Vis dėlto, šie deklaracijomis apibrėžti socialiniai principai, į kuriuos tautos ir valstybės turėtų orientuotis, juridškai įpareigojantys nebuvo (Jonynienė, 2005, p. 130). Teisiškai įpareigojantis dokumentas atsirado tik po trisdešimt metų nuo Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos priėmimo: 1989 m. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė Vaiko teisių konvenciją, kurios ratifikavimas įpareigojo valstybes nares garantuoti bent minimalius vaikų teisių apsaugos standartus. Pažymėtina, jog per visą istoriją šią konvenciją yra ratifikavę daugiausia valstybių pasaulyje (šiuo metu – 196).

Ypatingai sparti žiniasklaidos plėtra XX a. pabaigoje išryškino naujus iššūkius vaikų apsaugos srityje. Informacijos prieinamumas augo, tačiau didėjanti konkurencija tarp medijų skatina tendenciją šokiruoti, peržengti visuomeninės etikos ribas ir taip siekti didesnio auditorijos dėmesio. Kaip teigia E. Žiobienė, tuo laikotarpiu „įvyko tam tikras lūžis: žiniasklaida tapo priklausoma nuo rinkos konjunktūros, vidinės ideologijos, stereotipiško informacijos pateikimo“ (Žiobienė, 2006, p. 32). Tokios transformacijos sąlygomis žiniasklaidos vartotojui imta kelti lūkestį gebėti kritiškai vertinti informaciją, pasirinkti turinį ir atsisipirti manipuliatyviam tokios informacijos poveikiui. Tačiau ši visuomenei tekusi užduotis, be abejo, yra per sudėtinga vaikams

valdžiai ir veiksams. Antroji laiko šeimą „maža valstybe“, su beveik absoliučia galia, suteikta šeimos „galvoms“ - tėvams (Montgomery, J. (1988), „Children as property?“. The Modern Law Review, 51, p. 323).

⁶UNICEF. (n.d.). *History of child rights*. Prieiga per internetą: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/history-child-rights> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 4 d.].

ir paaugliams, kurių vertybinė orientacija bei elgesio pasirinkimai dar tik formuojasi – dėl to jie tampa ypač imlūs žiniasklaidos turiniui, neturėdami pakankamų vidinių gynybos mechanizmų, kad galėtų atsispirti neigiamam viešosios informaciniam poveikiui. Iš dalies reaguodami į tai, mokslininkai pradėjo giliau analizuoti žiniasklaidos poveikį nepilnamečiams⁷. Reaguojant į tyrimus ir pasikeitusią socialinę tikrovę, XX a. pabaigoje pradėtos kurti teisės normos, skirtos nepilnamečių apsaugai nuo jiems žalingos viešosios informacijos.

Valstybės, ratifikavusios Vaiko teisių konvenciją, pripažino visuomenės informavimo priemonių (žiniasklaidos) svarbą vaiko ugdymui ir pagal Vaiko teisių konvencijos 17 straipsnį įsipareigojo užtikrinti, kad vaikai galėtų naudotis įvairiapusiška nacionaline ir tarptautine informacija, kurios turinys būtų saugus ir naudingas „socialiniu ir kultūriniu požiūriu“. Vis dėlto, skirtingą socialinį ir kultūrinį kontekstą (taigi atitinkamai ir tolerancijos lygį saviraiškos laisvei) turinčioms valstybėms nebuvo lengva prieiti prie bendro sutarimo apie tai, koks turinys galėtų būti laikomas saugus ir naudingas. Nepaisant gerų norų, kaip pabrėžiama Vaiko teisių konvencijos komentare, atskleisti šios konvencijos 17 straipsnio turinį pasirodė esąs tikrai sudėtingas uždavinys (Sacino, 2012, p. 1).

1.2.1. Vaiko teisių konvencijos 17 straipsnio analizė

„Norint pateikti tinkamą 17 straipsnio komentarą, buvo būtina nuodugniai išnagrinėti teksto formuluotę tiek nepriklausomai, tiek lyginant su kitais straipsniais (Sacino, 2012, p. 1). Tikslinga ir trumpai peržvelgti šio straipsnio atsiradimo istoriją. Konvencijos *travaux preparatoires* (prnc. parengiamieji darbai) nurodo, jog pirminis tokio straipsnio formuluotės pasiūlymas buvo iš Lenkijos. Pirminis variantas atrodė taip: „tėvai, globėjai, valstybės institucijos ir visuomeninės organizacijos saugo vaiką nuo bet kokios žalingos įtakos, kurią žiniasklaida, ypač radijas, kinas, televizija, spauda ir parodos, dėl savo turinio gali daryti jo protiniam ir doroviniam vystymuisi“ (E/CN.4/1349, p. 4, 9 straipsnis). Vis dėlto, kaip ir minėta, ties šiuo klausimu delegacijų, dirbusių

⁷ Vienas iš pavyzdžių – psichologo Albert Banduros ir komandos atlikta „Bobo lėlės“ eksperimentų serija, kuri atskleidė, kad smurtinio turinio stebėjimas gali skatinti agresiją vaikų elgesyje (Encyclopædia Britannica, n.d.). E. Žiobienė, remdamasi G. Valicko tyrimu „Smurtinių televizijos laidų poveikis žiūrovų agresyvaus elgesio pasireiškimui“, taip pat pastebi, jog smurtinio turinio poveikis gali būti siejamas ir su žiūrovų agresyvesniu elgesiu (Žiobienė, 2006, p. 32, cituota pagal Valickas, 1997, *Kriminalinė justicija*, Nr. 7–8).

prie Vaiko teisių konvencijos nuostatų, nuomonės stipriai išsiskyrė (Detrick, 1999, p. 285). Viena dalis pasisakė už pozityvią 17 straipsnio formuluotę, įpareigojant valstybes užtikrinti informacijos laisvę, vaikų galimybę prieiti prie įvairių informacijos šaltinių. Kiti pabrėžė, kad vaikų apsaugai nuo žalingos visuomenės informavimo priemonių įtakos turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys. Taip manantys palaikė Lenkijos pasiūlytą nuostatą, akcentuodami, jog kalbama ne apie viešosios informacijos laisvės ribojimą, o apie būtinybę apsaugoti vaikus nuo neigiamos visuomenės informavimo priemonių įtakos (UN Doc. E/CN.4/L.1575, p. 19, 119-120 par.). Tokių esminių nesutarimų akivaizdoje darbo grupei teko formuluoti abi pozicijas suderinantį variantą ir buvo nutarta, jog valstybė privalo užtikrinti vaikų teisę į žiniasklaidos šaltinių įvairovę, tačiau, įtvirtinant kompromisą, numatyta, jog ši teisė turi būti dvejopo pobūdžio – vaikas ne tik turi turėti prieigą prie informacijos plačiąja prasme, bet būtent prie tos informacijos, kuria siekiama jo gerovės ir sveikatos (Detrick, 1999, p. 287).

1996 m. spalio 7 d. Jungtinių Tautų Vaikų teisių komitetas surengė bendrą diskusiją tema „Vaikas ir žiniasklaida“, kurios tikslas – pagerinti supratimą apie Vaiko teisių konvencijos turinį ir jos taikymą. Diskusijoje dalyvavo Jungtinių Tautų organų, specializuotų agentūrų, nevyriausybinių organizacijų, žiniasklaidos atstovų, taip pat vaikų teisių gynėjų ir žurnalistų atstovai. Po šios tematinės diskusijos išleistoje ataskaitoje buvo pateiktos 12 rekomendacijų, tarp kurių, be didesnės paramos turinį vaikams kuriančiai žiniasklaidai ir vaikų bibliotekoms, numatyti „konstruktyvūs susitarimai su žiniasklaidos įmonėmis“ siūlant kaip gerą patirtį nuolat rinkti informaciją apie savanoriškus susitarimus su žiniasklaidos įmonėmis dėl įvairių būdų apsaugoti vaikus nuo žalingo turinio (amžiaus cenzų žymėjimas, smurtinio, erotinio turinio rodymas vėlyvomis valandomis ir pan.). Taip pat buvo rekomenduota kiekvienai valstybei narei atlikti tyrimus, kurie padėtų vyriausybėms parengti gaires, skirtas vaikų apsaugai nuo žalingo viešosios informacijos turinio, paruošti medžiagą žurnalistų mokymams apie vaikų teises, sudaryti žiniasklaidos stebėsenos grupių tinklą, kad valstybės nuolat dalintųsi gerąja patirtimi. Taigi, valstybės narės įsipareigojo kurti principus ir mechanizmus, kurie apsaugotų vaikus nuo žalingo

viešosios informacijos poveikio, užtikrinti nepilnamečių gerovės tikslus atitinkantį informacijos šaltinių prieinamumą⁸.

1.2. Nepilnamečių apsauga nuo žalingo turinio ES teisėje

Nagrinėti bet kurios srities Lietuvos teisinį reguliavimą neįmanoma išsamiai neaptarus ES teisės nuostatų. Nors ES nėra oficiali Vaiko teisių konvencijos šalis, nes šios konvencijos dalyvėmis gali būti tik valstybės, visos ES narės yra ir šios konvencijos narės, o ES teisėje taip pat skiriama pakankamai dėmesio vaikams. Antai ES sutarties 3 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog ES, kovodama su socialine atskirtimi, skatina vaiko teisių apsaugą ir tai daro ir už savo ribų (3 straipsnio 5 dalis). ES pagrindinių teisių chartijoje vaikų teisėms yra skirtas 24 straipsnis, kuriame užtikrinama vaiko teisė į apsaugą ir globą. Taigi, visos politinės ir teisinės ES programos privalo neprieštarauti pagrindiniams vaiko teisių apsaugos principams. Minėta, kad Vaiko teisių konvencijos 17 straipsnis įpareigoja valstybes rūpintis, „kad vaikas galėtų naudotis įvairių nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija“, jei ši visapusiškai naudingai prisideda prie vaiko gerovės ir raidos. Todėl ES, kaip integruotoje ekonominėje ir teisinėje erdvėje, kuri yra grindžiama laisvu prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimu, XX a. pabaigoje inicijuoti reikšmingi procesai, skirti audiovizualinių žiniasklaidos paslaugų rinkos⁹ harmonizavimui ir reguliavimo suvienodinimui. 1989 m. Europos Parlamento ir Tarybos priimta „Televizija be sienų“ direktyva, kuri užtikrina laisvą televizijos programų transliavimą ES viduje ir kurioje taip pat yra konstatuota, būtinybė nustatyti televizijos laidų ir reklamos taisykles, padedančias užtikrinti sveiką nepilnamečių vystymąsi. Tuo tikslu šioje direktyvoje uždrausta: (a) paslėpta reklama (10 straipsnis), (b) bet kokia televizijos reklama bei teleparduotuvė, skirta tabako gaminiams (13 straipsnis), apribota alkoholio reklama ir išvardyti bendrieji reklamos turiniui

⁸ United Nations Committee on the Rights of the Child, 1996. The Child and the Media. [internetinis] Prieiga per internetą: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/HRBodies/CRC/Documents/Recommandations/media.pdf>. [Žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.]

⁹ *Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugos* čia ir toliau suprantamos pagal direktyvose ir Visuomenės informavimo įstatyme pateiktą apibrėžimą: tai paslaugos, apimančios televizijos programų transliavimą, užsakomąją audiovizualinę žiniasklaidą, komercinių audiovizualinių pranešimų skelbimą, kai tokių paslaugų tikslas – per elektroninius ryšių tinklus informuoti, šviesti visuomenę ar teikti pramoginį turinį. Svarbus momentas, jog redakcinė atsakomybė (atsakomybė už turinį) tenka šių paslaugų teikėjui, vykdančiam ūkinę komercinę veiklą (2 straipsnio 10 dalis)

taikomi kriterijai, skirti apsaugoti nepilnamečius dėl jų natūralaus patiklumo ir jautrumo (16 straipsnis). Direktyvos 22 straipsniu įtvirtinta transliuotojų atsakomybė už tai, kad „televizijos programose nebūtų jokių laidų, galinčių rimtai pakenkti fiziniam, protiniam ar moraliniam nepilnamečių vystymuisi, ypač programų, susijusių su pornografija ir savitiksliu smurtu“, numatyti transliacijų laiko ribojimai ir įvairių techninių priemonių, kuriomis būtų pažymėtas nepilnamečiams netinkamas turinys, panaudojimas. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad vaiko teisių apsauga yra neatsiejama ES teisės dalis, ypač reikšminga tampa audiovizualinių žiniasklaidos paslaugų teisinio reguliavimo analizė, atskleidžianti ES pastangas sistemingai užtikrinti nepilnamečių apsaugą nuo žalingo turinio.

1.2.1. Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva

Jau minėtoji direktyva „Televizija be sienų“ buvo iš dalies pakeista 1997 m., o 2010 m. įsigaliojo Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva 2010/13/ES, pagal kurią nepilnamečių apsaugos nuo žalingo viešosios informacijos poveikio priemonės buvo taikomos televizijos transliacijoms ir užsakomosioms audiovizualinėms paslaugoms¹⁰. Ši direktyva buvo atnaujinta direktyva (ES) 2018/1808, kuria, reaguojant į pasaulyje vykstančią skaitmeninę revoliuciją ir besikeičiančius žiniasklaidos vartojimo įpročius, išplėsta reguliavimo apimtis: įtraukti socialiniai tinklai¹¹ ir vaizdo dalijimosi platformos, „kuriomis vis dažniau naudojasi jaunimas“¹². Šios direktyvos konstatuojamosios dalies 59 punktas puikiai apibendrina problematiką; atsiradus naujoms platformoms ir produktams iškyla ir naujų iššūkių, vienas iš jų - vis sunkiau yra

¹⁰ Remiantis direktyvomis ir Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 75 dalimi *Užsakomoji audiovizualinės žiniasklaidos paslauga* – audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikėjo teikiama nelinijinė audiovizualinės žiniasklaidos paslauga, skirta programoms žiūrėti vartotojo prašymu ir jo pasirinktu laiku pagal audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikėjo siūlomą programų katalogą (pavyzdžiui, GO3, TV3 Play ir t.t.)

¹¹ Remiantis direktyvos 2018/1808 tekstu, socialinių tinklų paslaugoms direktyva taikoma „tuo atveju, jeigu programų ir naudotojų sukurtų vaizdo įrašų teikimas yra viena iš esminių tos paslaugos funkcijų“ (Direktyvos konstatuojamosios dalies 5 punktas).

¹² Remiantis direktyva 2018/1808 *Dalijimosi vaizdo medžiaga platformos paslauga* – paslauga, skirta informavimo, pramogų ar švietimo tikslais teikti programas arba naudotojų sukurtus vaizdo įrašus, arba ir programas, ir tuos įrašus plačiai visuomenei, dalijimosi vaizdo medžiaga platformos paslaugos teikėjui neprisiimant redakcinės atsakomybės, elektroninių ryšių tinklais. Jos organizavimą nustato dalijimosi vaizdo medžiaga platformos paslaugos teikėjas, be kita ko, automatinėmis priemonėmis arba algoritmais, visų pirma rodydamas, įdiegdamas žymas ir nustatydamas seką (pavyzdžiai – *YouTube, TikTok*); apie jaunimą kalba direktyvos 2018/1808 konstatuojamosios dalies 4 punktas.

kontroliuojamas neigiamą poveikį nepilnamečiams darantis audiovizualinis turinys, pradėjęs „kelti susirūpinimą“ ne tik teisės aktų leidėjams, bet ir žiniasklaidos pramonei bei tėvams. ES bendrija sutaria, jog visoms audiovizualinės žiniasklaidos paslaugoms, įskaitant komercinius audiovizualinius pranešimus, būtina nustatyti taisykles, padedančias apsaugoti fizinį, protinį ir moralinį nepilnamečių vystymąsi, taip pat žmogaus orumą.

Direktyvos 28b straipsnyje pabrėžiama, jog valstybės narės privalo užtikrinti, kad jų jurisdikcijai priklausančios dalijimosi vaizdo medžiaga platformos paslaugų teikėjai siektų apsaugoti nepilnamečius nuo programų, naudotojų sukurtų vaizdo įrašų ir komercinių audiovizualinių pranešimų, galinčių pakenkti jų fiziniam, psichiniam ar doroviniam vystymuisi – tokios paslaugos turėtų būti teikiamos tik taip, kad nepilnamečiai jų įprastai negalėtų girdėti ar matyti. Visa tai užtikrinti galima įvairiomis techninėmis priemonėmis – transliavimo laiko parinkimu, amžiaus patikrinimu ir kt. Žalingiausiam turiniui, tokiam kaip savitiksliis smurtas ir pornografija, turi būti taikomos griežčiausios priemonės, pavyzdžiui šifravimas ir veiksminga tėvų kontrolė. (6a str., 20 konstatuojamoji dalis). Taip pat labai svarbi direktyvos nuostata, jog valstybės narės turi teisę reikalauti, kad jų jurisdikcijai priklausančios žiniasklaidos paslaugų teikėjai laikytųsi išsamesnių ar netgi griežtesnių taisyklių šia direktyva koordinuojamose srityse su sąlyga, kad tokios taisyklės atitinka ES teisę (4 straipsnis). Direktyvoje kalbama ir apie išskirtinai nepilnamečio asmens duomenų apsaugą - žiniasklaidos paslaugų teikėjams uždraudžiama surinktus ar kitaip gautus nepilnamečių asmens duomenis tvarkyti komerciniais – tiesioginės rinkodaros, profiliavimo ir vartotojų elgesiu grindžiamos reklamos tikslais. (6a straipsnio 2 dalis)

Papildytoje direktyvoje taip pat galima išvelgti ES poziciją dėl to, ar tikslinga nepilnamečių apsaugą nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio perduoti žiniasklaidos savireguliacijai („taikant nacionaliniu lygmeniu priimtus elgesio kodeksus“ – direktyvos 4a straipsnis). Remiantis Direktyvos 14 konstatuojamąja dalimi, savireguliacija yra „savanoriškos iniciatyvos rūšis“, kai ekonominės veiklos vykdytojai (pavyzdžiui, žiniasklaida, interneto platformos), nevyriausybinės organizacijos ar kitos organizacijos pačios susitaria dėl taisyklių, kaip elgtis konkrečioje srityje (pavyzdžiui, ką laikyti žalingu turiniu, kaip jį riboti vaikams etc.), ir pačios prižiūri, kaip jų laikomasi. ES pripažįsta, kad „veiksmingas savireguliacija gali papildyti galiojančius teisėkūros, teisminius ir administracinius mechanizmus“ ir prisidėti prie norimų tikslų

įgyvendinimo, tačiau savireguliacija „neturėtų pakeisti nacionalinio teisės aktų leidėjo pareigų“. Taigi valstybės turi išlikti atsakingos už rezultatą – jei savireguliacija neveikia, valstybė privalo įsikišti. Darytina pagrįsta išvada, kad atnaujinta direktyva išplėtė audiovizualinių paslaugų reguliavimą, numatydama konkrečias priemones nepilnamečių apsaugai nuo žalingo turinio skaitmeninėje erdvėje, tačiau išaugus internetinių platformų įtakai, ir šių priemonių jau nebeužtenka, todėl ES Taryba priėmė Skaitmeninių paslaugų aktą, kuris yra skirtas sukurti saugesnę interneto aplinką ES gyventojams.

1.2.2. Skaitmeninių paslaugų aktas

ES 2022 m. priėmė Skaitmeninių paslaugų aktą, kuris ES pradėtas taikyti 2024 m. Šiuo teisės aktu, siekiant kiek įmanoma didesnės pagrindinių europiečių teisių apsaugos, skaitmeninės erdvės reguliavime įvyko esminiai pokyčiai: daug daugiau dėmesio skiriama vartotojų apsaugai nuo neteisėtų prekių, paslaugų ir turinio ar paslaugų, o taip pat išsiplėtė teisės akto poveikis – reglamentas ypatiesiogiai taikomas visose ES valstybėse narėse be papildomo perkėlimo į nacionalinę teisę.

Taigi, prieš aptariant su nepilnamečių apsauga susijusias šio ES teisės akto nuostatas, svarbu išsiaiškinti reglamento taikymo sritį. Skaitmeninių paslaugų akto 2 straipsnis nustato, kad reglamentas taikomas ES esantiems paslaugų gavėjams siūlomoms tarpininkavimo paslaugoms, neatsižvelgiant į tai, kur yra tų tarpininkavimo paslaugų teikėjų įsisteigimo vieta. Taigi, šio teisės akto nuostatos yra taikomos visiems internetinių tarpininkavimo paslaugų teikėjams, t. y. socialinių tinklų platformoms, internetinėms prekyvietėms, debesijos paslaugų teikėjams ir pan., jei jie savo paslaugas siūlo ES naudotojams, nepriklausomai nuo to, kur yra įsikūrusi pati įmonė. Jeigu teikiamos paslaugos nėra tarpininkavimo (pavyzdžiui, asmeninis tinklalapis ar uždara įmonės sistema), net jeigu ji ir veikia internete, Skaitmeninių paslaugų aktas nėra taikomas. Šis aktas nustato, kad visi skaitmeninių paslaugų teikėjai yra įpareigojami įdiegti „tinkamas ir proporcingas priemones, kuriomis, naudojantis jų paslaugomis, užtikrinamas aukštas nepilnamečių privatumo ir saugumo lygis“ (28 straipsnio 1 dalis). Vienas svarbiausių pokyčių – gerokai daugiau dėmesio skiriama turinio valdymui ir prevencinėms priemonėms. Skirtingai nei

direktyvoje, kurios didžiausias dėmesys buvo skiriamas tradicinei žiniasklaidai ir vaizdo dalijimosi platformoms, Skaitmeninių paslaugų aktas apima visas skaitmenines paslaugas, įskaitant socialinius tinklus, elektroninės prekybos platformas ir bendro pobūdžio interneto svetaines. Esminiai Skaitmeninių paslaugų akte nustatyti reikalavimai nepilnamečių apsaugai yra: (a) nustatoma griežtesnė atsakomybė labai didelėms interneto platformoms¹³; (b) joms įvedama prievolė užtikrinti veiksmingas turinio moderavimo priemonės, tėvų kontrolės įrankius ir amžiaus patvirtinimo sistemas; (c) įvedamas absoliutus draudimas naudoti nepilnamečių duomenis tikslinėms reklamoms (28 straipsni 2 dalis); (d) numatomos aiškos procedūros greitesniam žalingo turinio pašalinimui – platformos įpareigojamos reaguoti į pranešimus dėl netinkamo turinio ir bendradarbiauti su reguliavimo institucijomis; (e) siekiant užkirsti kelią apgaulingiems, klaidinantiems ar spaudimą darantiems dizaino elementams ir algoritmams (vadinamiesiems „tamsiesiems modeliams“; angl. *dark patterns*), kurie gali daryti neigiamą poveikį nepilnamečiams, išdėstytas reikalavimas atlikti algoritmų rizikos vertinimą (34 straipsnis). Nepilnamečių apsaugai nuo žalingo viešosios informacijos poveikio klausimams ypač aktualu tai, jog Skaitmeninių paslaugų aktas įtvirtina nacionalinių priežiūros institucijų atsakomybę, nes jame yra numatyta, kad kiekviena valstybė narė privalo paskirti priežiūros instituciją, kuri bendradarbiaus su Europos Komisija, siekiant užtikrinti, kad interneto platformos laikytųsi nustatytų nepilnamečių apsaugos priemonių. Visgi, nepaisant to, kad Skaitmeninių paslaugų aktas sustiprino interneto naudotojų teises, užtikrino didesnę skaidrumą ir tikrai suteikė įrankius labiau apsaugoti nepilnamečius skaitmeninėje erdvėje, pagrindinis iššūkis šiandien kyla ne dėl paties reguliavimo turinio, o dėl to, kaip šios nuostatos bus veiksmingai ir nuosekliai įgyvendinamos nacionaliniu lygmeniu – ypač turint omenyje, kad nepilnamečių apsaugos srityje esminė atsakomybė tenka labai didelėms interneto platformoms, o veiksminga apsauga reikalauja tarptautinio bendradarbiavimo. Nors Skaitmeninių paslaugų aktas sudarė prielaidas tokiai apsaugai, išlieka klausimas, kaip veiksmingai valstybės narės, tarp jų ir Lietuva, sugebės integruoti

¹³ Tokiomis platformomis ir paieškos sistemomis laikomos tokios interneto svetainės ir sistemos, kurios turi daugiau kaip 45 mln. aktyvių naudotojų ES. Tokių platformų Europos Komisija nurodė 23 – „AliExpress“, „Amazon Store“, „AppStore“, „Booking.com“, „Facebook“, „Google Play“, „Google Maps“, „Google Shopping“, „Instagram“, „LinkedIn“, „Pinterest“, „Pornhub“, „Shein“, „Snapchat“, „Stripchat“, „Temu“, „TikTok“, „Wikipedia“, „X“ (buvęs „Twitter“), „XNXX“, „XVideos“, „YouTube“, „Zalando“, o labai didelės interneto paieškos sistemų 2 – „Google Search“ ir „Bing“.

šiuos naujus mechanizmus į savo teisinę ir institucinę aplinką. Išsamiau apie tai bus kalbama kitame skyriuje.

1.3. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

Aptariant įvairaus pobūdžio prielaidas nacionaliniam teisiniui reguliavimui, privalu paminėti ir vieną reikšmingą Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) bylą prieš Lietuvą.

2013 m. Lietuvos edukologijos universitetas išleido rašytojos ir iliustratorės Neringos Macaitės knygą „*Gintarinė širdis*“, kurioje vaikams skirtos pasakos formate aprašomi tos pačios lyties asmenų santykiai. Kai kurių nevyriausybinų organizacijų ir Seimo narių knyga buvo sutikta itin nepalankiai, todėl kelių mėnesių knygos platinimas buvo sustabdytas remiantis Lietuvos edukologijos universiteto rektoriaus įsakymu. Dar po kiek laiko universitetas gavo ŽEIT išvadą, kurioje teigiama, kad, vadovaujantis tuo metu galiojusiui teisiniu reguliavimu (jau minėtuojų NANNVIPI), knygoje pateikiama informacija žalinga nepilnamečiams ir rekomenduojama ją platinti specialioje pakuotėje su žyma N-14¹⁴. Svarbu pabrėžti, jog jau tuo metu viešosios informacijos poveikį nepilnamečiams vertino prie Žurnalistų etikos inspektoriaus veikianti specialių žinių turinčių ekspertų grupė, tad inspektorius, vykdydamas NANNVIPI nuostatų įgyvendinimo priežiūrą ir priimdamas sprendimą ar rekomendaciją, vadovavosi ne savo, o ekspertų grupės išvadomis bei svarstymais. Tad galiausiai, vadovaudamasis ŽEIT išvada, leidėjas ant knygos egzempliorių uždėjo įspėjamąjį užrašą. Rašytoja kreipėsi į teismą su civiliniu ieškiniu leidėjui, tačiau ieškinys buvo atmestas. 2019 m. pabaigoje rašytoja pateikė peticiją EŽTT, o po jos mirties procesą tęsė pareiškėjos motina. 2020 m. birželio 18 d. peticija buvo perduota Lietuvos Vyriausybei. Po to, kai abi bylos šalys pateikė atsakymus į EŽTT pateiktus klausimus, 2021 m. rugpjūčio 31 d. EŽTT kolegija nusprendė perduoti bylą *Macaitė prieš Lietuvą* Didžiajai kolegijai.

EŽTT Didžiajai kolegijai teko spręsti dėl saviraiškos teisės pagal EŽTK 10 straipsnį ribojimo pagrįstumo¹⁵. Aptariamoje byloje EŽTT nustatė, kad Lietuvos valdžios institucijų veiksmai,

¹⁴ Mano teisės (2023) *Ištirtas skundas dėl knygos „Gintarinė širdis“*. Prieiga per internetą: <https://manoteises.lt/straipsnis/istirtas-skundas-del-knygos-gintarine-sirdis/> [Žiūrėta 2024 gruodžio 6 d].

¹⁵ Minėtas 10 straipsnis numato, jog kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus. Ši teisė apima galimybę laisvai laikytis savo nuomonės, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas, valdžios pareigūnų netrukdomam ir

ribojant knygos „Gintarinė širdis“ platinimą ir žymint ją kaip galinčią daryti neigiamą poveikį nepilnamečiams, nepagrįstai buvo ribojama autorės saviraiškos laisvė. Knyga buvo skirta skatinti toleranciją ir supratimą apie tos pačios lyties asmenų santykius, todėl apribojimai buvo neproporcingi siekiamam, nors ir teisėtam tikslui – vaikų apsaugai. EŽTT Didžioji kolegija pažymėjo, kad viešosios informacijos ribojimas privalo būti griežtai proporcingas siekiamam tikslui. Šiuo atveju Lietuvos valdžios institucijos neįrodė, kad knygos platinimas keltų realią grėsmę nepilnamečių gerovei, o taikytos priemonės buvo perteklinės. Taigi, EŽTT paneigė ŽEIT išvadas ir konstatavo, kad NANNVIPI 4 straipsnio 2 dalies 16 punkto nuostatos tikslas – neleisti vaikams susipažinti su informacija, kurioje tos pačios lyties asmenų santykiai vaizduojami kaip iš esmės lygiaverčiai skirtingų lyčių santykiams, pripažįstant tokią informaciją žalingą, ir nutarė, jog buvo pažeistas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnis, saugantis saviraiškos laisvę (Petkuvienė, 2024, p. 36). Šio EŽTT sprendimo reikšmė nacionalinio teisinio reguliavimo raidai bus detaliau aptarta kitame skyriuje.

1.4. Konstituciniai pagrindai: Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo doktrinos analizė

1992 m. Konstitucijoje vaikų teisių apsaugos principams skirta nemažai dėmesio. Antai Konstitucijos 38 straipsnyje perimta ir praplėsta Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos formuluotė, numatanti valstybės pareigą globoti motinystę, tėvystę ir vaikystę, o 39 straipsnyje taip pat pirmą kartą paminėta sąvoka „nepilnametis vaikas“, kurio gynyba turi būti įtvirtinta įstatymu. Atkreiptinas dėmesys, kad sąvokos „vaikas“ ir „nepilnametis“ konstitucinės apsaugos kontekste iš esmės yra tapačios. Konstitucinis Teismas, aiškindamas šią nuostatą yra konstatavęs, kad turi būti garantuojama pakankama ir efektyvi nepilnamečių asmenų teisių ir teisėtų interesų apsauga, o įstatymų leidėjas ir kitos valstybinės institucijos, teisės aktais reglamentuodamos nepilnamečių būklę bei reguliuodamos kitus santykius, turi paisyti nepilnamečių vaikų teisių ir teisėtų interesų (Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas). Kitu, ne mažiau svarbiu

nepaisant valstybės sienų. Tokios teisės apribojimas galimas tik esant ribojimą numatančiam įstatymui ar siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, žmonių sveikatai bei moralei, taip pat kitų asmenų orumui ar teisėms apsaugoti, užkirsti kelią konfidencialios informacijos atskleidimui ar teisminės valdžios autoritetui ir nešališkumui garantuoti (Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio 2 dalis).

nutarimu, Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalį, vaikystę įvardino kaip ypač saugomą konstitucinę vertybę ir pagrindė, kad vaikystė yra ypatingas žmogaus gyvenimo etapas, kurio metu formuojasi asmenybė, vyksta fizinis, protinis bei socialinis brendimas, todėl vaikai yra *socialiai jautri ir itin pažeidžiama visuomenės grupė*, o valstybės teikiama globa vaikystei yra reikšminga prielaida įgyvendinti Konstitucijos preambulėje numatytą tikslą – kurti atvirą, teisingą ir darnią pilietinę visuomenę. Siekiant užtikrinti sveiką ir visapusišką raidą, vaikams būtina suteikti ypatingą apsaugą ir paramą, sudaryti sąlygas jiems tapti dorais asmenimis ir ištikimais piliečiais. Teismas yra taip pat pažymėjęs, kad iš Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalies kylanti bendro pobūdžio valstybės priedermė saugoti ir globoti šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę negali būti aiškinama atsietai nuo šio straipsnio 6 dalyje įtvirtintos tėvų teisės ir pareigos auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti; visų pirma būtent tėvai yra atsakingi už savo vaikų auginimą ir auklėjimą, jų išlaikymą iki pilnametystės, o valstybės pareiga – pagal išgales teikti paramą šeimoms, auginančioms ir auklėjančioms vaikus namuose (Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. ir 2018 m. sausio 24 d. nutarimai).

Vienas iš pagrindinių vaiko interesų yra susijęs su teise į informacijos laisvę, kuri garantuojama Konstitucijos 25 straipsnyje. Viename naujausių savo nutarimų (2024 m. gruodžio 18 d. nutarimas) Konstitucinis Teismas jau egzistuojančią doktriną papildė teiginiu, jog nustatant nepilnamečiams vaikams skirtus informacijos sklaidos apribojimus, negali būti sudarytos prielaidos paneigti kitas Konstitucijoje įtvirtintas vertybes ar jų nepaisyti. Teismas pažymėjo, jog „vaikas turi teisę į žodžio laisvę, apimančią teisę laisvai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją ir idėjas savo pasirinktais būdais, o vaiko tėvai ir kiti asmenys, vadovaudamiesi *inter alia* geriausių vaiko interesų prioriteto, teisės viršenybės, nediskriminavimo, nestigmatizavimo principais, turi užtikrinti, kad ši vaiko teisė būtų įgyvendinama taip, kad tai nedarytų neigiamo poveikio jo fiziniam, protiniam, dvasiniam ar doroviniam vystymuisi“. Valstybės vaidmuo šioje vietoje - visuomenės informavimo priemonės skatinti skleisti informaciją, naudingą vaikui socialiniu ir kultūriniu požiūriu, ugdančią pagarbą žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms.

Taigi, konstitucinė valstybės pareiga saugoti vaikystę, užtikrinti tėvų teisę auklėti vaikus ir vaiko teisę į informaciją suponuoja būtinybę turėti efektyvų ir šiuolaikinėms realijoms pritaikytą teisinį reguliavimą.

2. TEISINIS NEPILNAMEČIŲ APSAUGOS NUO NEIGIAMO VIEŠOSIOS INFORMACIJOS POVEIKIO REGULIAVIMAS LIETUVOJE

Šiame skyriuje apžvelgsime nacionalinės teisės raidą ir konkrečias materialiąsias teisės normas, reglamentuojančias šią sritį, siekiant detaliau išanalizuoti, kaip teisiškai yra įtvirtinta nepilnamečių apsauga nuo žalingo viešosios informacijos poveikio Lietuvoje.

2.1. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pagrindinės nuostatos

Dar 1996 m. Lietuvoje buvo priimtas Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (toliau – **Vaiko teisių apsaugos įstatymas**), kuris įtvirtino pagrindinius vaiko teisių apsaugos principus, atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus bei numatė pagrindinių vaiko teisių apsaugą užtikrinančių institucijų tinklą ir tarpusavio sąveiką. Pirminiame įstatymo variante padėtas pamatas specializuotų vaiko teisių apsaugos institucijų (tarnybų) tinklo kūrimui (58 straipsnio 3 dalis ir 59 straipsnio 2 dalis, numatyta būtinybė su vaiko teisių pažeidimais ir gynyba susijusias bylas išspręsti per kuo trumpesnę laiką, tam numatant net specializuotų teismų steigimą, o taip pat integruotas ir vaiko interesų pirmumo principas (59 straipsnio 3 dalis). Įstatyme akcentuojama, jog gerinant vaikų teisinę apsaugą šalyje, labai svarbu, jog visos institucijos tarpusavyje glaudžiai bendradarbiautų (61 straipsnis).

Įstatymas ne vienoje teisės normoje numatė, kaip reikėtų užtikrinti vaikų apsaugą nuo neigiamų išorės įtakų. Antai 43 straipsnio 2 dalis nustatė, jog, *inter alia*, už fizinio ar psichinio smurto demonstravimą vaikams taikoma įstatymų nustatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė, o 46 straipsnis įtvirtino draudimą rodyti, parduoti, dovanoti, dauginti ir nuomoti vaikams žaislus, kino filmus, garso ir vaizdo įrašus, literatūrą, laikraščius, žurnalus ir kitus leidinius, kurie tiesiogiai skatina ar propaguoja karą, žiaurų elgesį, smurtą, pornografiją ar kitaip kenkia vaiko dvasiniam

bei doroviniam vystymuisi ir už šias veikas numatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė. Suprantama, jog užtikrinant šių nuostatų veiksmingumą buvo būtina jas suderinti su atitinkama atsakomybę reglamentuojančiais teisės aktais. Tuo metu galiojusiame Lietuvos Respublikos administraciniame teisės pažeidimų kodekse (toliau – **ATPK**) numatyta, jog už neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos paskelbimą galima skirti baudą¹⁶. ATPK pažeidimus radijo ir televizijos programose pavesta nagrinėti LR TK (ATPK 247(9) straipsnis, o tais atvejais, kai tokią informaciją viešai paskelbia bet kuris kitas asmuo - Žurnalistų etikos inspektoriui (ATPK 247⁸ straipsnis).

Lietuvai pradėjus integracijos į ES procesą, viena svarbiausių užduočių tapo nacionalinės teisės derinimas su ES teise. Po rezonansinių smurto prieš vaikus atvejų, buvo imtasi reikšmingų Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimų, siekiant įtvirtinti Vaiko teisių konvencijoje numatytą vaiko interesų viršenybę ir įgyvendinti ES teisės aktus, įskaitant direktyvą 2011/93/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus. Esminiai pokyčiai įgyvendinti 2017 m., kai buvo papildytas Vaiko teisių apsaugos įstatymo 10 straipsnis, kurio 4 ir 5 dalys įtvirtino vaiko teisę į žodžio laisvę, apimančią teisę laisvai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją ir idėjas, o vaiko tėvams numatyta pareiga vadovauti vaikui šią teisę įgyvendinant. Naujai įtrauktas 28 straipsnis įtvirtino vaiko apsaugą nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, išskiriant fiziškai ir psichologiškai sekinančius kompiuterinius žaidimus, internete talpinamą seksualinio, smurtinio bei diskriminacinio pobūdžio informaciją. Vis dėlto, detalesnė reguliavimo apimtis palikta NANVIPI.

2.2. Visuomenės informavimo įstatymo pagrindinės nuostatos

Visuomenės informavimo įstatymas, priimtas 1996 m., apima platų teisinių santykių diapazoną (L. Meškauskaitė, 2018, p. 53, pirmiausia užtikrina kiekvieno asmens teisę gauti ir skleisti informaciją (4 straipsnis), tačiau kartu nustato šios teisės ribas, siekiant apsaugoti visuomenės ir asmens interesus – žmogaus teises, asmens garbę ir privatumą, valstybės saugumą ir kt. Suvokiant,

¹⁶ Lietuvos Respublikos Seimas, 2003. *Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 1728, 17216, 17222, 17311, 2147, 224, 2473, 2591 straipsnių pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 17319, 21419, 21420, 21421, 21422, 2478, 2479 straipsniais įstatymas*. 2003 m. spalio 14 d., Nr. IX-1758. Vilnius. [internetinis] Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.220096> [Žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.].

kokią didelę įtaką gali daryti tie, kurie valdo dideles, įvairaus pobūdžio viešąją informaciją skleidžiančias platformas, tapo labai svarbu įstatyminiu lygmeniu apibrėžti jų atsakomybę, jei šių interesų apsaugos nebus nepaisoma.

Vadovaujantis Visuomenės informavimo įstatymu, visa informacija yra skirstoma į tris rūšis – viešąją¹⁷, neteikiamą (18 straipsnis)¹⁸ ir neskelbtiną¹⁹ (19 straipsnis). Nors formuluotės „neteikiama“ ir „neskelbtina“ rodo, jog tokia informacija negali būti viešinama, praktikoje ji neretai vis tiek gali būti paskelbta ir tapti žinoma daugiau negu vienam asmeniui. Už tokios informacijos paskelbimą gali kilti teisės aktų nustatyta atsakomybė. Akivaizdu, kad laisvoje demokratinėje visuomenėje suaugusiems žmonėms nedera be rimto pagrindo apriboti galimybes naudotis informacijos laisve. Vis dėlto, kai informacija yra ypač jautri ar akivaizdžiai nedera civilizuotame viešajame diskurse, ribojimų būtinybė tampa pateisinama. EŽTT, nagrinėdamas su saviraiškos teisės ir informacijos laisvės ribojimais susijusias bylas, kaip ir bet kurių žmogaus teisių ribojimo atveju, taiko trijų pakopų (sąlygų) testą. Siekiama nustatyti: 1) ar toks ribojimas pagrįstas įstatymu, 2) ar tokiu ribojimu siekiama yra teisėto tikslo, t. y. apsaugoti vieną ar kelias Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje numatytas vertybes ir 3) ar toks saviraiškos laisvės ribojimas yra būtinas demokratinėje visuomenėje²⁰. Paminėtos Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio vertybės nacionaliniame kontekste gali būti aiškinamos kartu su Konstitucijos 25 straipsniu, ir, be kita ko, apima valstybės saugumą, teritorinį vientisumą, viešosios tvarkos interesą, siekį užkirsti kelią teisės pažeidimams ir nusikaltimams, apsaugoti žmonių sveikatą moralę bei dorovę, taip pat apsaugoti kitų asmenų garbę, orumą ir privatų gyvenimą.

¹⁷ Viešojoji informacija pagal turinį savo ruožtu skirstoma į tris grupes: (1) informaciją, kuri yra autorių teisių objektas; (2) oficialiąją ir (3) neoficialiąją viešąją informaciją (Meškauskaitė, 2018, p. 27)

¹⁸ Neteikiama informacija laikoma: valstybės, tarnybos, profesinės, komercinės, banko paslaptys, privataus pobūdžio informacija (Meškauskaitė, 2018, p. 29)

¹⁹ Šios temos rėmuose verta paminėti būtent neskelbtiną informaciją, kuria laikoma tai, ką skelbti yra uždrausta įstatymu – dezinformacija, karo propaganda, raginimai prievarta pažeisti Lietuvos Respublikos suverenitetą, terorizmo skatinimas, neapykantos ir diskriminacijos kurstymas, pornografija, seksualinių paslaugų, lytinių iškrypimų, narkotikų vartojimo ar azartinių lošimų propagavimas, taip pat informacija, šmeižianti, įžeidžianti ar žeminanti žmogų.

²⁰ Trijų pakopų testas išplaukia iš Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 10 straipsnio 2 dalies bei yra išplėtotas EŽTT jurisprudencijoje (Meškauskaitė, 2018, p. 15). Prieiga per internetą: https://mediacentre.sseriga.edu/wp-content/uploads/2021/03/Legal_guide_for_journalists_LT_web.pdf. [Žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.].

Kaip jau minėta, vienas esminių visuomenės interesų, kuri įtvirtina ir gina ne tik Konstitucija, bet ir ratifikuotos Jungtinių Tautų, Europos Tarybos bei kitos tarptautinės sutartys, ES teisė ir Lietuvos Respublikos įstatymai – apsaugoti pažeidžiamas savo grupes. Viena iš tokių grupių – nepilnamečiai. Visuomenės informavimo įstatymo 17 straipsnis numato, jog viešosios informacijos rengėjai ir (ar) skleidėjai įstatymų nustatyta tvarka turi užtikrinti, kad pastarieji būtų apsaugoti nuo neigiamą poveikį jų fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi darančios viešosios informacijos, ypač susijusios su pornografinio pobūdžio ir (ar) smurtinio pobūdžio bei žalingus įpročius skatinančios informacijos skleidimu, o dėl priskyrimo tokiai informacijai kriterijų daro nuorodą į NANNVIPI. Šis įstatymas išskiria transliavimo licencijų išdavimo preferenciją, tokias licencijas pirmiausia teikiant tiems asmenims, kurie įsipareigoja saugoti nepilnamečius nuo galimo neigiamo viešosios informacijos poveikio jų fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi (31 straipsnio 9 dalis), tiesiogiai išskirtas NANNVIPI nepaisančios reklamos ir komercinių audiovizualinių pranešimų draudimas (39 straipsnio 2 dalies 9 punktas).

Pabrėžtina, jog visuomenės informavimo srityje besiformuojantys teisiniai santykiai yra specifiniai jau vien dėl to, jog atsiranda visuomenėje gerokai anksčiau, nei juos pradeda reglamentuoti teisės normos (L. Meškauskaitė, 2018, p. 20), iš dalies dėl jų jautrumo technologiniams pokyčiams. Šiame įstatyme tik palyginus neseniai atsirado ir internete platinamų vaizdo įrašų skleidėjų atsakomybė, šiuos pavadinus „dalijimosi vaizdo medžiaga platformomis“. Tai, be abejo, ypač išplėtė įstatymo galiojimo lauką: Visuomenės informavimo įstatymo 40⁴ straipsnis ir yra tokių pokyčių pavyzdys – atsiradęs įgyvendinant 2022 m. priimtą SPA. Kaip minėta anksčiau, pagal šį straipsnį, dalijimosi vaizdo medžiaga platformos paslaugų teikėjai privalo imtis visų įmanomų priemonių apsaugoti nepilnamečius nuo programų, naudotojų sukurtų vaizdo įrašų ir komercinių audiovizualinių pranešimų, kuriuose skleidžiama žalinga informacija.

Aptariant atsakomybę už neskelbtinos informacijos paskelbimą, pirmiausia aktuali Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsnio 5 dalis, kurioje nustatyta, jog asmuo, manantis, kad tokia informacija paskleista, turi teisę kreiptis į atsakingą instituciją (Žurnalistų etikos inspektorius arba LRTK). Jei tyrimas patvirtina pažeidimą, institucija priima sprendimą ir taiko poveikio priemones viešosios informacijos rengėjui ar skleidėjui. Tarp tokių priemonių – įspėjimas, administracinė nuobauda (Visuomenės informavimo įstatymo 48 straipsnio 2 dalies 1 punktas ir 3 punktas, 50

straipsnio 2 dalies 5 punktas). Asmuo gali skųsti teismui tiek institucijos sprendimą, tiek institucijos neveikimą, jei ji per nustatytą terminą sprendimo nepriima.

Svarbu akcentuoti, kad pagal Visuomenės informavimo įstatymą viešosios informacijos rengėjais (skleidėjais) yra laikomi ne tik profesionalūs žiniasklaidos subjektai (audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikėjai, radijo programų transliuotojai, leidyklos, kino, garso ar vaizdo studijos, informacijos, reklamos ar viešųjų ryšių agentūros, redakcijos, nepriklausomi kūrėjai ar žurnalistai), bet ir bet kurie kiti asmenys, kurie rengia ar skleidžia viešąją informaciją (2 straipsnio 78 dalis). Ši nuostata bus aktuali kalbant apie šiuolaikinius iššūkius, su kuriais susiduriama siekiant užtikrinti nepilnamečių apsaugą internete.

Taigi, Visuomenės informavimo įstatymas, nustatydamas aiškias informacijos sklaidos ribas ir numatydamas atsakomybę už jų pažeidimą, sudaro teisinį pagrindą nepilnamečių apsaugai nuo žalingo turinio, kartu derindamas teisę į saviraišką su pareiga apsaugoti pažeidžiamiausias visuomenės grupes.

2.3. NANNVIPI priėmimo ir kaitos istorija

NANNVIPI įsigaliojimo procesas užtruko ilgai ir buvo pažymėtas daugeliu diskusijų. Įstatymas įsigaliojo 2002 m. rugsėjo 18 d., tačiau labai greitai buvo inicijuoti šio įstatymo pakeitimai ir buvo papildytas neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos sąrašas nustatant, kad neigiamas poveikis gali būti daromas ne tik fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, bet ir psichinei sveikatai (4 straipsnio 1 dalis). Apskritai, antroji šio įstatymo redakcija yra išsamesnė, apimanti daugiau pavojingų aspektų – azartinius lošimus, toksinių medžiagų vartojimą, sprogmenų gamybą, bei socialinius aspektus, susijusius su nesveiku gyvenimo būdu (13 punktas - „skatinami blogi mitybos, higienos ir fizinio pasyvumo įpročiai“). 2009 m. Lietuvos Respublikos Seimas pakartotinai svarstė įstatymą ir priėmė 4 straipsnio pakeitimą, jog informacija, „kuria propaguojami homoseksualūs, biseksualūs ar poligaminiai santykiai“, daro neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi²¹, tačiau šį įstatymą 2009 m. birželio 26 d. Lietuvos Respublikos

²¹ Lietuvos Respublikos Seimas, 2002. *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas*. [internetinis] Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.349306?jfwid=jwc71prlh> [Žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.].

Prezidentas vetavo, motyvuodamas tuo, kad kriterijai, kuriais remiantis nustatoma, kokia viešoji informacija yra laikoma darančia neigiamą poveikį nepilnamečių psichikos sveikatai, fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi yra suformuluoti abstrakčiai ir neaiškiai. Tokie kriterijai leidžia institucijoms plačiai interpretuoti, kas laikytina žalinga informacija, taip suteikiant joms nepagrįstą diskreciją. Dar daugiau, tai apsunkina žurnalistų ir informacijos rengėjų pastangas laikytis įstatymo reikalavimų bei vertinti, kuri informacija gali būti pripažinta neigiamai veikiančia nepilnamečius. Toks reglamentavimas taip pat kelia grėsmę Konstitucijos 25 straipsnyje įtvirtintoms įsitikinimų ir informacijos laisvėms, kurios įpareigoja valstybę užtikrinti žmogaus teisę laisvai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją²². Vis dėlto, šis Prezidento veto buvo Seimo atmestas.

2009 m. liepos 21 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu buvo sudaryta darbo grupė, turėjusi pateikti siūlymus dėl įstatymo tobulinimo. Pažymėtina, jog įstatymas sulaukė atgarsių ir tarptautinėje bendruomenėje. Europos Parlamentas šio įstatymo atžvilgiu netgi pateikė rezoliuciją, kurioje pabrėžė ES esant vertybių bendruomene, pagrįsta žmogaus teisėmis, pagrindinėmis laisvėmis, demokratija, teisės viršenybe, lygybe ir nediskriminavimu. Seksualinė orientacija priskiriama asmens teisei į privatumą, garantuojamai tarptautinės, Europos ir nacionalinės žmogaus teisių teisės, tad viešosios institucijos turėtų skatinti lygybę ir nediskriminavimą bei užtikrinti žodžio laisvę žiniasklaidai, nevyriausybiniams organizacijoms ir asmenims bei išreiškė raginimą valdžios institucijoms užtikrinti, kad nacionaliniai įstatymai atitiktų žmogaus teises ir pagrindines laisves, kaip numatyta tarptautinėje ir ES teisėje²³.

2009 m. pabaigoje Seimui persvarsčius darbo grupės pasiūlymus, galiausiai suformuluotas toks 4 straipsnio 2 dalies 16 punktas: „[ribojama informacija], kuria niekinamos šeimos vertybės, skatinama kitokia, negu Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata“. Lietuvai pralaimėjus bylą EŽTT (žr. Šio

²² Lietuvos Respublikos Prezidentas, 2009. *Dekretas dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pakeitimo įstatymo grąžinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti*. [internetinis] 2009 m. birželio 26 d., Nr. 1K-1905. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.347368?jfwid=-owx42hpi9> [Žiūrėta 2024 m. gruodžio 9 d.].

²³ Europos Parlamentas, 2009. *Bendras pasiūlymas dėl rezoliucijos dėl Lietuvos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo*. [internetinis] 2009 m. rugsėjo 14 d. Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-7-2009-0026_EN.html [Žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.].

magistrinio darbo 1.3 skirsnį), 2023 m. pabaigoje Seime buvo įregistruotas dar vienas įstatymo pakeitimo projektas, numatant šio punkto pripažinimą netekusiu galios, tačiau Seimas vos kelių balsų dauguma įstatymo pakeitimui nepritarė²⁴, todėl netrukus Lietuvos Respublikos Vyriausybė pateikė kreipimąsi į Konstitucinį Teismą.

2.4. Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas: struktūra, turinys, reikšmė

Pirmasis įspūdis analizuojant NANNVIPI, kad šis teisės aktas yra itin trumpos apimties. Nepaisant to, kad 2021 m. šis įstatymas buvo kiek papildytas įgyvendinant jau aptartos direktyvos 2018/1808 nuostatas, jį sudaro viso labo tik 10 straipsnių. 4 straipsnio 2 dalyje išvardintas net 21 kriterijus, kurį atitinkanti viešoji informacija gali būti laikoma darančia neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi ir dėl to yra draudžiama arba ribojama (4 straipsnio 4 dalis). Ankstesniuose skyriuose skirta pakankamai dėmesio siekiant atskleisti, kodėl tam tikros informacijos poveikis nepilnamečiams gali būti žalingas ir, atitinkamai, tokia informacija yra draudžiama ar ribojama, todėl šiame skyriuje verta atidžiau peržvelgti vienai ir kitai rūšiai priskirtas informacijos kategorijas. NANNVIPI 4 straipsnio 4 dalis, aiškinama kartu su Visuomenės informavimo įstatymo 19 straipsniu, nepilnamečių apsaugos kontekste įtvirtina aiškų draudimą skleisti informaciją, kuria tyčiojama iš asmens ar žmonių grupės, arba jie niekinami dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, neįgalumo, seksualinės orientacijos, socialinės padėties, kalbos, tikėjimo, įsitikinimų, pažiūrų ar kitų panašių pagrindų (NANNVIPI 3 straipsnio 2 dalies 12 punktą). Be to, draudžiama skleisti ir bet kokią kitais įstatymais uždraustą viešąją informaciją – ypač pornografinio pobūdžio, skatinančią nepilnamečių seksualinę prievartą ar išnaudojimą, bei pateikiančią savitiksli smurtą. Pagal 6 straipsnį, draudžiama skleisti informaciją, kurioje viešinami vaikų ir paauglių asmens duomenys – ypač tais atvejais, kai jie siejami su nusikalstamomis veikomis, savižala, neigiamais socialiniais reiškiniiais arba kai pažeidžiamas jų orumas, interesai

²⁴ Lietuvos Respublikos Seimas (2023). *Balsavimo dėl Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo pataisų rezultatai*. Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37067&p_k=1&p_kade_id=9&p_ses_id=131&p_fakt_pos_id=-501875&p_bals_id=-50675#balsKlausimas [Žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d].

ar pasitikėjimas. Nustačius, kad tam tikra į viešo rodymo erdvę patekusi informacija patenka į vieną iš šių kategorijų, svarbiausia nuostata – kad ją draudžiama *tiesiogiai* skleisti pilnametystės nesulaukusiems asmenims – „jiems siūlyti, perleisti ar kitaip leisti asmeniškai ja naudotis“. Visas 7 straipsnis yra įgyvendinantis jau aptartą direktyvą ir skirtas aprašyti priemones, padedančias riboti nepilnamečiams žalingos informacijos sklaidą. Įtvirtinama, kad tokia informacija negali būti tiesiogiai prieinama vaikams ir turi būti žymima atitinkamais amžiaus indeksais (N-7, N-14, S), skleidžiama tam tikru laiku arba apskritai nepasiekama vaikams dėl taikomų techninių ar fizinių apribojimų. Taip pat numatyta pareiga diegti turinio filtravimo priemones viešuose interneto prieigos taškuose, amžiaus žymėjimas kompiuteriniuose žaidimuose ir reikalavimai televizijai bei kinui dėl filmų rodymo laiko. Ši sistema grindžiama prevenciniu principu – siekiama suteikti tėvams ar globėjams galimybę riboti vaikų prieigą prie žalingo turinio. Visgi, šiam gan painiam draudžiamos ir ribojamos informacijos skirstymui ypač aktualus įstatymo 5 straipsnis, numatantis ribojimų išimtis. Suprantama, kad siekiant suderinti ir visus kitus demokratinėje visuomenėje vyraujančius interesus, įstatymų leidėjas numato, kad neigiamą poveikį nepilnamečiams galinti daryti viešoji informacija tam tikrais atvejais gali būti skleidžiama ir be ribojimų – kai ji susijusi su svarbiu politiniu, socialiniu ar religiniu diskursu, turi meninę, mokslinę, švietimo ar tyrimų vertę, yra viešojo intereso objektas arba jos poveikis yra nežymus. Tokiais atvejais šios informacijos skleidėjui privaloma pasirūpinti, kad būtų aiškus įspėjimas apie galimą neigiamą turinio poveikį, bet apribojimų ją skleisti nebelieka.

NANNVIPI 10 straipsnyje numatyta, kad už šio įstatymo nuostatų pažeidimus atsakomybė taikoma Visuomenės informavimo įstatymo ir kitų įstatymų nustatyta tvarka.

3. NEIGIAMĄ POVEIKĮ NEPILNAMEČIAMS DARANČIOS VIEŠOSIOS INFORMACIJOS SKLAIDOS PRIEŽIŪRA IR ATSAKINGOS INSTITUCIJOS

Šio darbo rengimo metu buvo atlikti keturi interviu su skirtingų valstybės institucijų, įvardytų NANNVIPI 9 straipsnio 7 dalyje, atstovais. Interviu metu, be kita ko, siekta išsiaiškinti, *kaip* įstatyme nurodytos institucijos pagal savo kompetenciją dalyvauja įstatymo įgyvendinimo priežiūroje. Šiame skyriuje bus pateikta sisteminė šių institucijų veiklą reglamentuojančių teisės aktų analizė ir apibendrintos institucijų darbuotojų įžvalgos apie institucijos veiklą, siekiant atskleisti, kaip apibrėžiamos kiekvienos institucijos funkcijos ir kompetencijų ribos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo informacijos poveikio srityje.

3.1. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba

Pagal NANNVIPI Žurnalistų etikos inspektoriui pavesta viena svarbiausių funkcijų nepilnamečių apsaugos kontekste; institucija turi užtikrinti, jog viešai prieinama informacija nedarytų neigiamo poveikio vaikų ir paauglių vystymuisi. Inspektorius vykdo savarankišką NANNVIPI nuostatų įgyvendinimo stebėseną ir nagrinėja skundus dėl galimų pažeidimų (NANNVIPI 9 straipsnio 2 dalies 1 punktas). Siekiant tinkamai įvertinti šios institucijos vaidmenį, svarbu apibrėžti jos teisinį statusą, pagrindines funkcijas bei atskaitomybės mechanizmą; tik taip bus galima nustatyti, ar norminis reguliavimas yra aiškus, ar veiklos ribos – efektyviai įgyvendinamos praktikoje.

Monografijoje „Žiniasklaidos teisė; teoriniai ir praktiniai aspektai“ visuomenės informavimas yra priskiriamas specifinei verslo rūšiai, kurios atsiradimas yra susijęs su „demokratinės visuomenės informacijos poreikiu“, ir kurio teisinis reguliavimas – dėl visuomenės informavimu užsiimančių verslininkų, visuomenės, žurnalistų priešingų interesų susikirtimo – yra labai sudėtingas (L. Meškauskaitė, 2018, p. 233). Žurnalistų etikos inspektorius yra valstybės tarnautojas ir viešojo administravimo subjektas, taigi, valstybės vardu užtikrinantis viešosios informacijos atitikties teisės aktams, ypač kai kyla grėsmė nepilnamečių teisėms ir interesams. Jis atskaitingas ne Vyriausybei, bet tiesiogiai Seimui, kuriam kasmet pateikia veiklos ataskaitą (Visuomenės informavimo įstatymo 49 straipsnio 14 dalis). Inspektoriui, kaip vienasmeniam

valstybės pareigūnui, administraciniu, organizaciniu ir ekspertiniu lygmeniu talkina biudžetinė įstaiga – Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (toliau – ŽEIT). Taigi, pagal teisinę padėtį ši institucija „panaši į kitas Seimui atskaitingas institucijas“, kurios traktuojamos kaip oficialūs valstybės ekspertai, dalyvaujantys formuojant savo srities valstybės politiką, analizuojant ir prižiūrint tos politikos įgyvendinimą, rengiant teisės aktų projektus. Atitinkamai, ŽEIT taip pat priskiriamos trys pagrindinės funkcijos – (1) stebėti ir analizuoti viešąją informaciją (išskyrus radijo ir televizijos programose); (2) atlikti viešosios informacijos ekspertinį turinio klasifikavimo ir poveikio vertinimą, apimančią turinio priskyrimą erotinio, pornografinio, smurtinio pobūdžio kategorijoms bei neapykantą ar diskriminaciją galinčios sukelti informacijos identifikavimą; (3) tirti teisinius pažeidimus (savo iniciatyva ar gavus skundą), skirti poveikio priemones, dalyvauti ikiteisminiuose tyrimuose. Būtent dėl to, inspektoriaus sprendimai gali būti skundžiami teismui per 30 dienų nuo jų paskelbimo arba, jeigu sprendimas neskelbiamas viešai, nuo pranešimo apie jo priėmimą gavimo dienos. Per 2024 m. ataskaitinį laikotarpį teismui buvo apskūsti 11 arba 4 proc., žurnalistų etikos inspektoriaus priimtų sprendimų²⁵. Žurnalistų etikos inspektorius „neatstovauja nei Vyriausybei, nei savo srities profesiniams ar verslo interesams, bet užtikrina valstybės ir visuomenės reikmes visuomenės informavimo srityje“ (L. Meškauskaitė, 2018, p. 240). Visgi, kaip ir minėta, dėl nepilnamečių apsaugos šiai institucijai yra suteikiama daugiausia atsakomybės: Kaip interviu metu pažymėjo ŽEIT atstovas, ŽEIT yra pagrindinė institucija, kuri rūpinasi įstatymo įgyvendinimu, kiek tai susiję su viešąją informacija. Svarbiausia atskirti, jog ŽEIT nestebi, kaip įstatymas įgyvendinamas radijuje ir televizijoje (taip pat ir naujose žiniasklaidos formose – tinklalaidėse ir daug Lietuvos žiūrovų turinčiose interneto televizijose), nes tai – LRTK kompetencija. Visgi, toks sąlyginis kompetencijų atribojimas, nors ir grindžiamas įstatymu, praktikoje gali kelti iššūkių tais atvejais, kai sprendžiami „ribiniai“ atvejai²⁶.

²⁵ Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, 2025. *Žurnalistų etikos inspektoriaus ir Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos 2024 metų veiklos ataskaita*. [internetinis] Prieiga per internetą: <https://www.zeit.lt/lt/naujienos/zurnalistu-etikos-inspektoriaus-ir-zurnalistu-etikos-inspektoriaus-tarnybos-2024-metu-veiklos-ataskaita/778> [Žiūrėta 2024 m. gruodžio 16 d.].

²⁶ Turima omenyje medijų „konvergencija“ (L. Meškauskaitė, 2018, p. 27) – tarp tokių „ribinių“ atvejų galima paminėti vaizdo tinklalaidės, vaizdo dalijimosi platformose ar internete veikiančias televizijas ir pan.

3.1.1. Ekspertinis turinio vertinimas

Pagal Visuomenės informavimo įstatymo 49 straipsnio 9 dalį, Žurnalistų etikos inspektorius, priimdamas sprendimą, *turi teisę* pasitelkti ekspertų grupes (ekspertus), kurios (kurie) teikia keleriopo pobūdžio išvadas. Remiantis oficialia ŽEIT internetiniame puslapyje pateikta informacija, šiuo metu ekspertų išvadamis grindžiami vertinimai apima: (1) viešosios informacijos poveikį nepilnamečiams (NANNVIPI 9 straipsnio 6 dalis); (2) turinio priskyrimą erotinio, pornografinio ar smurtinio pobūdžio kategorijoms (VIĮ 50 straipsnio 1 dalies 7 punktas) ir 3) informacijos, skatinančios nesantaiką dėl įvairių tapatybės aspektų, identifikavimą (Visuomenės informavimo įstatymo 50 straipsnio 1 dalies 8 punktas). Nors Visuomenės informavimo įstatyme esanti formuluotė *gali pasitelkti* savo esme yra fakultatyvi, realybėje be ekspertinio viešosios informacijos turinio vertinimo, dalies tarnybos funkcijų įgyvendinti net nebūtų įmanoma. Dar daugiau, šią nuostatą analizuojant kartu su NANNVIPI 9 straipsnio 6 dalimi („prie inspektorius *veikia* nepriekaištingos reputacijos, specialiųjų žinių turinčių ekspertų grupė, kuri vertina viešosios informacijos poveikį ir teikia inspektoriui išvadas“), darytina pagrįsta išvada, jog įstatymas įpareigoja, kad tokia grupė (kurią gali sudaryti iki 9 asmenų) nuolat veiktų. Vis dėlto, dabartinė situacija tokia, kad nors ŽEIT interneto svetainėje nurodoma, jog ekspertų grupę sudaro trys asmenys – po vieną kiekvienai iš trijų kategorijų, realiai šiuo metu tarnyboje dirba tik vienas ekspertas²⁷. ŽEIT atstovo teigimu, institucija dažniausiai pati geba identifikuoti, ar viešoji informacija daro neigiamą poveikį nepilnamečiams, o ekspertų pagalbos prireikia tik specifiniais atvejais – kai formalaus teisinio vertinimo nepakanka ir būtina pasitelkti psichologines ar psichiatrines žinias, siekiant įvertinti, ar turinys iš tiesų gali būti žalingas vaikui ir nuo kokio amžiaus toks poveikis galimas²⁸. Taigi, praktika rodo, kad nors ekspertinis vertinimas formaliai numatytas kaip viena iš ŽEIT veiklos atramų, dėl ribotų žmoniškųjų išteklių jis tampa daugiau išimtimi nei taisykle. Kyla klausimas, ar nepilnamečiams žalingos viešosios informacijos

²⁷ Tai patvirtino ir ŽEIT atstovas, ir patys tinklapyje nurodyti ekspertai. Prieiga per internetą: <https://www.zeit.lt/lt/veiklos-sritys/ekspertinis-vertinimas-ir-nepilnameciu-apsauga/33> [žiūrėta 2025 m. kovo 13 d.].

²⁸ Anksčiau eksperto vertintini atvejai – animaciniai filmai (pavyzdžiui, animacinio filmo „Simpsonai“ serijos, vizualinės reklamos viešose vietose ir jų poveikis vaikams skirtinguose jų raidos etapuose).

vertinimas nėra pernelyg formalus, priklausantis nuo vidinės tarnybos praktikos ir subjektyvaus vertinimo, o tai – visgi reikšmingas iššūkis institucinės priežiūros patikimumui.

3.1.2. Poveikio priemonių taikymas

ŽEIT, būdama ombudsmeninio pobūdžio institucija, turi gan platų poveikio priemonių spektrą, tačiau viena svarbiausių funkcijų – prevencinė: ŽEIT aktyviai teikia rekomendacijas viešosios informacijos rengėjams, skleidėjams ir kitiems suinteresuotiems asmenims, siekiant užkirsti kelią įvairiems žmogaus teisių pažeidimams visuomenės informavimo srityje. Nepilnamečių apsaugos nuo žalingos viešosios informacijos kontekste tokios rekomendacijos teikiamos dėl konkrečios ketinamos rengti ir (ar) skleisti viešosios informacijos priskyrimo neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos kategorijai, jos žymėjimo ir skleidimo apribojimui. Internete paskelbus nepilnamečiams neigiamą poveikį darančią informaciją, už tokį turinį atsakingi asmenys dažniausiai yra raštu ar žodžiu informuojami ir raginami kuo skubiau pašalinti neigiamą poveikį darančią informaciją arba taikyti technines ribojimą įprasminančias priemones²⁹. ŽEIT taip pat tiria yra visų suinteresuotų asmenų skundus pagal savo kompetenciją.

Be prevencinių veiksmų, ŽEIT taiko ir reaktyvias poveikio priemones. Pagal NANNVIPI 9 straipsnio 3 dalį inspektorius, atlikdamas šio straipsnio 2 dalyje nurodytas funkcijas, turi teisę priimti visą eilę skirtingų sprendimų, vienas iš jų – įspėjimas, kurį galima taikyti *visiems* už įstatymo pažeidimus atsakingiems asmenims. Antra, ŽEIT gali viešai paskelbti, kad konkretūs viešosios informacijos rengėjai, skleidėjai ar kiti už visuomenės informavimo priemonių turinį atsakingi asmenys nesilaiko šio įstatymo nuostatų; tokia priemonė dažnai suvokiama kaip reputacinė sankcija – jos poveikis priklauso nuo skelbimo kanalo ir pažeidėjo jautrumo viešajam įvaizdžiui. Paskutinė ir griežčiausia poveikio priemonių kategorija – teisinės sankcijos. ŽEIT turi teisę Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – **Administracinių nusižengimų kodeksas**) nustatytais atvejais pradėti administracinio nusižengimo teiseną ir

²⁹ „Ši priemonė, geriau žinoma „pastebėjau – pašalinau“ (angl. notice & take down) pavadinimu, Tarnyboje veikia nuo 2010 m. ir yra efektyvi, siekiant sumažinti žalingos informacijos sklaidą internete“ iš: Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (n.d.) *Viešosios informacijos stebėsena (monitoringas)*. Prieiga per internetą: <https://www.zeit.lt/lt/veiklos-sritys/viesosios-informacijos-stebesena-monitoringas/> [žiūrėta 2025 m. vasario 2 d.].

nagrinėti administracinių nusižengimų bylas bei skirti administracines nuobaudas už ANK 79 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytą neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir (ar) skleidimo reikalavimų pažeidimus. Atkreiptinas dėmesys, jog šių priemonių taikymui taikomi aiškūs kompetencijos apribojimai. ANK nustato, kad į ŽEIT kompetenciją nepatenka pažeidimai, atsiradę kompiuteriniuose žaidimuose, radijo ir (ar) televizijos programose, atskirose programose, užsakomųjų audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų kataloguose. Tokiais atvejais, jei tirama viešoji informacija nepatenka į ŽEIT kompetenciją, ši kreipiasi į atitinkamas kompetentingas institucijas, pavyzdžiui, į LRTK, o esant nusikalstamos veikos, susijusios su šio įstatymo nuostatomis, požymių, medžiagą perduoda teisėsaugos institucijoms inicijuoti ikiteisminį tyrimą. Tokiais atvejais gali kilti įvairių praktinių problemų. Skirtingų informacijos sklaidos kanalų priežiūra lemia atsakomybės paskirstymą tarp institucijų, o tai lemia gan fragmentuotą teisės taikymą. ŽEIT atstovas interviu metu pažymėjo, kad dažniais atvejais, kai žalingas turinys plinta per įvairias viešosios informacijos skleidimo priemones, pavyzdžiui, socialiniuose tinkluose, audiovizualinėse platformose ar kitose viešosios informacijos sklaidos priemonėse, ŽEIT turi pradėti tyrimą, bet vėliau jį peradresuoti kitoms institucijoms. Šios papildomos administracinės procedūros sumažina reguliavimo veiksmingumą, o potencialiai nepilnamečiams žalinga informacija ilgiau išlieka viešojoje erdvėje.

3.1.3. Naujos priežiūros sritys

Minėta, kad viena iš pagrindinių ŽEIT priskirtų funkcijų – stebėti viešąją informaciją visose visuomenės informavimo priemonėse, išskyrus radijo ir televizijos programas (plačiąja prasme). Remiantis tuo, kas rašoma oficialioje ŽEIT interneto svetainėje, iš tiesų galima matyti, kaip prasiplėtė stebimų medijų spektras, kuris šiai dienai tampa faktiškai neribotas: socialinių tinklų paskyros, interneto portalai, periodiniai leidiniai, knygos, laikraščiai, troleibusų aplikacijos, vaizdo dalijimosi platformose klatinami video įrašai, blogai ir pan. – visa šiomis įvairiomis techninėmis priemonėmis platinama viešoji informacija patenka į Visuomenės informavimo įstatymo teisinio reguliavimo ir ŽEIT priežiūros sritį. Vis dėlto toks stebėsenos mastas, nors ir atliepia realius grėsmių šaltinius, kelia klausimų dėl institucinių pajėgumų.

Reikšmingu pokyčiu tapo tai, kad nuo 2024 m. pabaigos ŽEIT pasirašė bendradarbiavimo susitarimą su socialiniu tinklu „TikTok“. Atsižvelgiant į šios platformos populiarumą tarp nepilnamečių³⁰ ir joje aptinkamo turinio pobūdį, galimybė tiesiogiai bendradarbiauti su platformos valdytojais laikytina reikšmingu žingsniu į priekį. Be abejo, kaip pažymėjo ir ŽEIT atstovė, toks bendradarbiavimas tapo įmanomas tik dėl SPA įsigaliojimo (žr. šio magistrinio darbo 1.2.2. skirsnis), nes būtent šiuo reglamentu socialinių tinklų platformoms yra nustatytos pareigos ne tik aktyviau reaguoti į pažeidimus, bet ir diegti skaidrumo taisykles, priimti didesnę atsakomybę prieš visuomenę. Jeigu iki tol internetinės platformos net nereaguodavo į skundus ir raginimus pašalinti žalingą informaciją, šiuo metu situacija yra teigiamai pasikeitusi. Pavyzdžiui, bendradarbiavimo su „TikTok“ susitarime yra numatyta, jog „TikTok“ įsipareigoja, kad aptiktas dezinformacinis, asmens duomenis ar nepilnamečių teises pažeidžiantis turinys lietuvių kalba turi būti pašalintas per 24–48 valandas nuo pranešimo socialiniam tinklui pateikimo, o pranešimus apie pažeidimus gali teikti ir bet kuris Lietuvos gyventojas³¹. Vis dėlto būtina pažymėti, kad nors ŽEIT ir yra suteikta platesnė kompetencija, realus reguliavimo efektyvumas priklauso nuo to, kiek ji pajėgi šias funkcijas įgyvendinti praktikoje. Apie tai, kaip pavyksta – bus kalbama tolimesniame skyriuje.

3.2. Lietuvos radijo ir televizijos komisija

LRTK yra nepriklausoma Seimui atskaitinga institucija, reguliuojanti ir prižiūrinti Lietuvos Respublikos jurisdikcijai priklausančių radijo ir televizijos programų transliuotojų³², užsakomųjų audiovizualinės žiniasklaidos ir dalijimosi vaizdo medžiaga platformos paslaugų teikėjų³³,

³⁰ Statista (2022). *Prancūzijoje „TikTok“ naudojančių nepilnamečių dalis 2022 m., pagal lytį*. Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/1244511/tiktok-use-minors-france-gender/> [žiūrėta 2025 m. kovo 16 d.].

³¹ Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. (2024). *Griežtesnė kontrolė socialiniame tinkle „TikTok“: turinys gali būti pašalintas per parą*. Prieiga per internetą: <https://www.zeit.lt/lt/naujienos/grieztesne-kontrolė-socialiniame-tinkle-tiktok-turinys-gali-buti-pasalintas-per-para/764> [žiūrėta 2025-02-13].

³² Lietuvoje šiuo metu veikia 12 nacionalinių televizijos ir 15 radijo programų, apimančių visą Lietuvą. Iš viso LRTK priežiūrai priklauso 104 ūkio subjektų priežiūra.

LRTK (be datos). *Radijo ir televizijos programos*. Prieiga per: https://www.rtk.lt/lt/atviri-duomenys/radijo-ir-televizijos-programos?type=all&jurisdiction=26&program_type=all [žiūrėta 2025 m. kovo 16 d.].

³³ Remiantis Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 13 dalimi ir 14 dalimi.: *Dalijimosi vaizdo medžiaga platformos paslauga* – paslauga, kurios visos arba nuo jos atsiejamos dalies pagrindinis tikslas arba viena iš esminių funkcijų yra informavimo, pramogų ar švietimo tikslais elektroninių ryšių tinklais teikti programas ir (ar) naudotojų sukurtus vaizdo įrašus visuomenei ir kurios organizavimą, neprisimdama redakcinės atsakomybės, nustato jos

Lietuvoje veikiančių retransliuotojų ir kitų asmenų, teikiančių Lietuvos vartotojams televizijos programų ir atskirų programų platinimo internete paslaugas, veiklą (Visuomenės informavimo įstatymo 47 straipsnio 1 dalis). LRTK nuostatuose nurodyta, jog ši komisija be kita ko³⁴, siekia: *pagal kompetenciją* užtikrinti neskelbtinos informacijos ir neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi darančios viešosios informacijos kontrolę tiek tradicinėje žiniasklaidoje (radijuje, televizijoje), tiek teikiant šiuolaikines internetines paslaugas: – teikiant užsakomąsias audiovizualinės žiniasklaidos paslaugas beiteikiant paslaugas dalijimosi vaizdo medžiaga platformose. Vienas iš pagrindinių klausimų yra LRTK kompetencijos atribojama nuo ŽEIT kompetencijos. Remiantis interviu su LRTK atstovu, siekiant atskirti, kuri institucija kokius pažeidimus tirs, vadovaujamosi bendroju principu: jeigu pažeidimas yra rašytinėje žiniasklaidoje, tokiu atveju galimą pažeidimą tiria ŽEIT. Jeigu tai yra audiovizualinė informacija, t. y. garsas, vaizdas ar garsas su vaizdu, kurie yra skleidžiami televizijoje, radijuje ar teikiant užsakomąsias paslaugas – tokiais atvejais pažeidimą tiria LRTK. Tačiau net ir esant šiam sąlyginiam skirstymui, praktikoje vyksta nuolatinis bendradarbiavimas tarp ŽEIT ir LRTK, ypač nepilnamečių apsaugos nuo neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos identifikavimo srityje³⁵. Pažymėta, kad tokiais atvejais vadovaujamosi sveiko proto, teisingumo bei proporcingumo principais ir siekiama maksimalaus veiklos efektyvumo, o sprendimai derinami atsižvelgiant į pažeidimo kontekstą.

Svarbu pastebėti, kad iš LRTK 2020-2023 m. m. veiklos ataskaitų matyti, kad nepilnamečių apsauga nuo žalingos informacijos buvo viena iš prioritetinių institucijos veiklos krypčių (LRTK: 2020, p. 55; 2021, p. 6; 2023, p. 5), tačiau pačioje paskutinėje LRTK veiklos ataskaitoje už 2024 m. tokio prioriteto jau nebėra (LRTK, 2025, p. 7). Tai gali būti siejama su tuo, kad šios srities

teikėjas, be kita ko, automatinėmis ar kitomis priemonėmis arba algoritmais įdiegdamas, rodydamas žymas ir nustatydamas seką; Dalijimosi vaizdo medžiaga platformos paslaugos teikėjas – asmuo, teikiantis dalijimosi vaizdo medžiaga platformos paslaugą (pavyzdžiui, *YouTube*).

³⁴ Kitos funkcijos: dalyvauti formuojant Lietuvos audiovizualinę politiką; b) užtikrinti, kad audiovizualinis turinys bei reklama atitiktų nacionalinius ir ES teisės aktus; c) licencijuoti transliavimo veiklą ir vykdyti jos priežiūrą, taip pat reguliuoti nelicencijuojamą veiklą; d) reguliuoti ir prižiūrėti internetinių audiovizualinių paslaugų bei dalijimosi vaizdo medžiaga platformų veiklą; e) vykdyti tarptautinį bendradarbiavimą, užtikrinant ES teisės laikymąsi bei keitimąsi informacija su užsienio priežiūros institucijomis.

³⁵ Aptardamas šį bendradarbiavimą, LRTK atstovas pateikia pavyzdį. Į ŽEIT LRTK dažniausiai kreipiasi kai, pavyzdžiui, tiria skundą ar užklausa, kuriuose nurodyta, kad audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikėjo paskleista viešoji informacija yra galinti daryti neigiamą poveikį nepilnamečiams, ir nėra iki galo įsitikinusi, ar taip iš tiesų yra. Tuomet ŽEIT, kaip šios srities ekspertą turinčios institucijos, prašoma rekomendacijos – kaip tirama informacija iš tiesų kenkia, kokiai amžiaus grupei ji yra žalinga, ir, atitinkamai, koks amžiaus indeksas turėtų būti uždėtas.

pažeidimų LRTK priežiūrai priskiriamų ūkio subjektų veikloje pasitaiko vis mažiau³⁶. Nepaisant to, verta panagrinėti, ką šiai institucijai pavesta daryti, kad nepilnamečiams žalingo turinio LRTK priežiūrai pavestose visuomenės informavimo priemonėse būtų mažiau.

3.2.1. Neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios viešosios informacijos indeksavimas ir transliavimo laiko apribojimai

NANNVIPI 7 straipsnyje konkretizuojami neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos ribojimai. Šio straipsnio 1 dalyje gana deklaratyviai nustatyta, jog apskritai yra draudžiama tokią informaciją šiai amžiaus grupei skleisti *tiesiogiai* – siūlyti, perleisti ar kitaip leisti asmeniškai ja naudotis. Atrodytų, kad šio įstatymo leidėjai išties suprato ir įstatyme įtvirtino, jog tam tikros informacijos visiškai pašalinimas iš viešosios erdvės nėra nei proporcingas, nei praktiškai įgyvendinamas. Todėl įtvirtinta išimtis – įgyvendinant jau aptartą ES direktyvą, neigiamą poveikį nepilnamečiams potencialiai daranti viešoji informacija gali būti skleidžiama tik tuo atveju, jei užtikrinamos veiksmingos apsaugos priemonės, t. y. jei informacija prieinama tik suaugusiesiems skirtose vietose ar vėlyvuojų paros metu (preziumuojant, kad tokiu metu nepilnamečiai jau miegos), arba jeigu yra pasitelkiamos techninės priemonės (amžiaus patikra, turinio filtravimas ir pan.), leidžiančios tėvams ar globėjams kontroliuoti informacijos pasiekiamumą. Viena iš tokių reguliavimo reikalaujančių visuomenės informavimo priemonių yra televizija ir joje transliuojamos programos.

NANNVIPI 7 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta nuostata, jog ribojamą informaciją galima transliuoti nenaudojant prieš tai nurodytų techninių priemonių, jeigu transliuojamos programos pažymėtos indeksais ir skleidžiamos atitinkamu laiku. Jei informacija daro neigiamą poveikį vaikams ir paaugliams iki 18 metų – tokios programos turi būti pažymėtos indeksu „S“ ir skleidžiamos nuo 23 iki 6 valandos; jei programose skleidžiama informacija daro neigiamą poveikį jaunesniems negu 14 metų nepilnamečiams – žymima indeksu „N-14“ ir skleidžiama nuo 21 iki 6 valandos; jei

³⁶ Remiantis veiklos ataskaita, LRTK 2024 m. atliko 31 planinės veiklos patikrinimą, dėl NANNVIPI ir Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos apraše, nustatytų reikalavimų nesilaikymo buvo aptiktas tik vienas pažeidimas (LRTK, 2025, p. 28), nors iš viso skundų pagrindu ar LRTK iniciatyva buvo surašyta 135 stebėsenos aktai

nustatoma, jog toks turinys gali būti žalingas jaunesniems negu 7 metų vaikams – žymima indeksu „N-7“ ir transliavimo laikui apribojimų nėra³⁷. Šią sistemą detalizuoja Vyriausybės patvirtintas *Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos aprašas*, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimu Nr. 1121 (toliau – **Aprašas**), taip pat ŽEIT ir LRTK parengtos bendros rekomendacijos, adresuotos transliuotojams. Viena svarbiausių nuostatų – jog Lietuvos jurisdikcijai priklausančių televizijos programų transliuotojai, žurnalistai ir kiti už visuomenės informavimo priemonių turinį atsakingi asmenys privalo patys nustatyti, ar ketinama skleisti informacija yra priskirtina neigiamą poveikį darančios viešosios informacijos kategorijai, vadovaudamiesi NANNVIPI 4 straipsnio 2 dalies 1-21 punktuose išvardintais kriterijais (II skyrius 4 dalis). Tik nesant galimybės savarankiškai įvertinti – dėl turinio pobūdžio, teisinio neapibrėžtumo ar kitų priežasčių – rengėjas ar skleidėjas gali kreiptis į LRTK dėl vertinimo. Interviu metu LRTK atstovas pažymėjo, jog tokių užklausų sulaukiama kasdien – net 80 proc. darbo tenka konsultacijoms dėl turinio klasifikavimo ir žymėjimo; tą patį patvirtina ir 2024 m. LRTK veiklos ataskaita: „ūkio subjektai dažniausiai buvo konsultuojami dėl reikalavimų, taikomų <...> *inter alia* neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios viešosios informacijos skleidimui ir šios informacijos žymėjimui (LRTK, 2025, p. 39). Suprantama, kad tiek patys transliuotojai, tiek LRTK vadovaujasi tais pačiais informaciją skirtingumo „žalingumo“ kategorijoms priskiriančiais įstatymais ir rekomendacijomis, tad tai, kas dažniausiai vyksta yra „ne teisinis, o psichologinis vertinimas“. Visgi pažymima, jog praktikoje, svarbiausia paisyti protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principų, atsižvelgti ir į transliuotojo situaciją, dažniausiai – objektyvias kliūtis pilna apimtimi įgyvendinti įstatymo reikalavimus (pavyzdžiui, perstumdant programų tinklėlį pagal griežtus įstatyminius rėmus³⁸). Ataskaitose ir pačios institucijos komunikacijoje akcentuojamas konstruktyvus bendradarbiavimo su ūkio

³⁷ Šioje vietoje svarbu paminėti, jog NANNVIPI 7 straipsnio 6 dalyje esančią nuostatą apie indeksavimo reikalavimus kino teatruose jau parodytų filmų transliavimui per televiziją reikia skaityti kartu su Lietuvos Respublikos kino įstatymu (toliau – **Kino įstatymas**), kuriame numatyta, jog filmų indeksus pagal žiūrovų amžiaus cenzą filmams, kuriuos ketinama rodyti kino teatruose suteikia valstybinė institucija Lietuvos kino centras joje veikiančios filmų indeksavimo komisijos teikimu (Kino įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 7 punktas)

³⁸ Dažni atvejai, kai transliuotojas turi jau sudaręs programų tinklėlį, tačiau nustatoma, kad jame 20:45 numatyta ištransliuoti programa (ar jos dalis) dėl įstatyminių turinio transliavimui taikomų apribojimų turėtų būti rodoma vėlesniu laiku (pavyzdžiui, nuo 21 val., jei turinys žymimas indeksu N-14). Tokiose situacijose LRTK, įvertindama tiek turinio pobūdį, tiek ribotas transliuotoja galimybes keisti jau suplanuotą transliacijų grafiką, taiko lankstų požiūrį.

subjektais prioritetas, siekiant „optimalios patikrinimų naštos“ (LRTK, 2022, p. 4) ir kuo sklandesnio teisės taikymo.

3.2.2. Naujųjų technologijų panaudojimas LRTK praktikoje

Šiuo metu LRTK yra priskiriami keturi institucinės stebėsenos (monitoringo) reikalaujantys laukai. Pirmasis – draudžiamos informacijos monitoringas, praktikoje daugiausia atsiskleidžiantis per nuolatinę ūkio subjektų priežiūrą ir jos metu dezinformacinio, karą kurstančio turinio aptikimą ir šalinimą. Antroji, priskirta tik 2018 m. – autorių teisių internete apsauga. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo (toliau - **Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas**) 78 straipsnio 2 dalimi LRTK kompetencijai priskirta nagrinėti teisių subjektų prašymus dėl autorių teisių pažeidimų internete bei duoti interneto prieigos paslaugų teikėjams privalomuosius nurodymus blokuoti prieigą prie neteisėtai paskelbtos autorių teisių saugomos informacijos (pavyzdžiui, nelegaliai patalpintų filmų, muzikos kūrinių, knygų ir kt.). Trečioji – tirti komercinius audiovizualinius pranešimus (reklamas) ir galiausiai – vykdyti ūkio subjektų, teikiančių audiovizualinę informaciją, monitoringą dėl žalingos informacijos nepilnamečiams.

Kalbant apie praktinį tokio monitoringo vykdymą, svarbu atskleisti, jog nors trečdalis viso turinio yra sužiūrima „ausimis ir akimis“ – rankiniu būdu, visgi, didžioji dalis ribojamos ar neskelbtinos informacijos yra identifikuojama pasitelkiant automatizuotas technologijas. Kaip pabrėžia LRTK atstovas, jų, kaip ir ŽEIT veikloje, ypač svarbu, kad teisėtai ir pagrįstai surašytus teisės aktus lydėtų techniniai sprendimai ir priemonės. Vienas pavyzdžių – informacijos, kurioje vartojami nešvankūs posakiai, žodžiai ar nepadorūs gestai, atpažinimas pagal NANNVIPI 4 straipsnio 2 dalies 17 punktą. Kadangi tokie kalbinės raiškos elementai dažnai pasireiškia impulsyviai ir yra sunkiai prognozuojami, jų užfiksavimui reikalingas nuolatinis viešosios informacijos sklaidos kanalų monitoringas. Galima įsivaizduoti, kad jei šiai dienai tai būtų pavesta vien žmogiškajai stebėsenai, reikėtų itin didelių žmogiškųjų ir finansinių išteklių. Tad šiuo metu LRTK naudoja automatizuotą necenzūrinių žodžių filtrą, kuris analizuoja visą transliuojamą turinį, įskaitant ir prižiūrimus „YouTube“ kanalus. Filtras, veikiantis dirbtinio intelekto pagrindu, aptinka ne tik pavienes frazes, bet ir platesnius žodžių junginius ar frazes, kurios gali būti laikomos

žalingomis. 2023 m. ši priemonė dar buvo testavimo stadijoje, tačiau šiuo metu ji jau veikia. LRTK atstovas atkreipė dėmesį, kad efektyvi kontrolė reikalauja nuolatinio šių technologijų tobulinimo ir atnaujinimo, siekiant prisitaikyti jas prie nuolat besikeičiančio ir vis sudėtingesnio informacinio turinio.

Apibendrinant, nors LRTK veikla audiovizualinės žiniasklaidos priežiūros srityje išlieka tikslinga ir aktyvi, veiksmingos nepilnamečių apsaugos užtikrinimui būtinas nuolatinis technologinių priemonių atnaujinimas ir išteklių stiprinimas.

3.3. Ryšių reguliavimo tarnyba

Ryšių reguliavimo tarnyba (toliau – **RRT**) yra itin didelės svarbos nepriklausoma valstybinė institucija, atsakinga už visų Lietuvos ryšių (elektroninių, geležinkelių transporto rinkų ir pašto) sektorių reguliavimą ir kontrolę, įkurta vadovaujantis ES direktyvų nuostatomis ir savo veiklą vykdanči pagal Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymo³⁹ (toliau – **Elektroninių ryšių įstatymas**), Lietuvos Respublikos pašto įstatymo ir Lietuvos Respublikos geležinkelių transporto kodekso nuostatas. Šiai temai aktualus Elektroninių ryšių įstatymo 8 straipsnis numato, jog vienas iš RRT tikslų šioje srityje – vartotojų teisių apsaugos užtikrinimas. Tiesiogiai apie nepilnamečių apsaugą konkrečiai šiame įstatyme nėra kalbama, tačiau galima rasti netiesioginių nuorodų; pavyzdžiui, prie uždavinių yra išskirta pareiga užtikrinti, kad elektroninių ryšių tinklų ir (arba) elektroninių ryšių paslaugų teikėjai vykdytų įpareigojimus, kurie gali būti nustatyti ir, *inter alia*, viešosios tvarkos palaikymo interesais (8 straipsnio 2 dalies 7 punktą). Viena iš institucijai priskirtų funkcijų – rengti ir tvirtinti reikalavimus aparatūrai ir įrenginiams ir jų naudojimo sąlygas (Elektroninių ryšių įstatymo 9 straipsnio 1 dalies 2 punktą).

RRT tarp NANNVIPI 9 straipsnio 7 dalyje nurodytų institucijų atsidūrė paskiausiai, t. y. tik 2011 m. spalio 21 d. įstatymo Nr. XI-1624 redakcijoje. Esminės RRT veiklos ribas nusakančias normas reikia taikyti kartu su kitais įstatymais. Pačiame NANNVIPI ši institucija papildomai paminėta tik 7 straipsnio 4 dalyje, kurioje numatyta, jog prieigos prie viešųjų kompiuterių tinklų

³⁹ Lietuvos Respublikos Seimas, 2004. *Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas*. [internetinis] Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.232036/asr> [Žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.].

(interneto) paslaugas teikiantys asmenys privalo užtikrinti RRT aprobuotų žalingo interneto turinio, darančio neigiamą poveikį nepilnamečiams, filtravimo priemonių įdiegimą ir veikimą. Tokių filtravimo priemonių naudojimo tvarką nustato Vyriausybė, RRT teikimu. Institucija taip pat paskirta atsakinga už šios dalies nuostatų įgyvendinimo priežiūrą, todėl verta paanalizuoti, kaip tai įgyvendinama praktikoje.

3.3.1. Filtravimo priemonių aprobavimas ir priežiūra

Minėta, kad Elektroninių ryšių įstatymo normos skirtos prieigą prie viešųjų kompiuterių paslaugų teikiantiems subjektams. Taigi, mokyklos, bibliotekos, interneto kavinės – visos vietos, kuriose yra padėti kompiuteriai, planšetės ir nepilnametis gali naršyti, turi būti įsidiegusios RRT aprobuotas filtravimo priemones, ribojančias nepilnamečiams žalingos informacijos sklaidą. RRT šiuo atveju atlieka dvi funkcijas: 1) patvirtina, kad priemonės laikytinos tinkamomis bei 2) užtikrina, kad tokios priemonės iš tiesų būtų įdiegtos. Interviu metu RRT atstovas atskleidė, jog ilgą laiką institucijos darbas šioje srityje apsiribojo apklausomis ir raštais, kuriais įstaigos (daugiausia – švietimo) buvo tiesiog informuojamos apie pareigą turėti veikiančias priemones. Pastebėjus, jog ne visi viešas kompiuterines paslaugas teikiantys subjektai vykdo nurodymus, nuo 2023 m. pradėti realūs įstaigų patikrinimai, siekiant įvertinti faktinę situaciją. Ir nors pagal ANK 496 straipsnio 3 dalį ir pagal 589 straipsnio 1 dalies 24 punktą, už prieigos prie viešųjų elektroninių ryšių tinklų vietose privalomų filtravimo priemonių naudojimo tvarkos pažeidimus RRT gali taikyti administracinę atsakomybę, yra laikomasi švelnesnio, prevencinio požiūrio – įstaigos įspėjamos, raginamos susitvarkyti. Visgi, kaip pažymima ir interviu metu, jei matoma, kad ir po pakartotinio apsilankymo situacija nesikeičia, institucija pasirengusi imtis griežtesnių priemonių.

3.3.2. Kompiuterinių žaidimų žymėjimo priežiūra: formalios funkcijos ir realus institucinis vaidmuo

NANNVIPI 7 straipsnio 5 dalis numato, jog kompiuterinių žaidimų gamintojai ir (ar) platintojai privalo žymėti kompiuterinius žaidimus pagal vartotojų amžiaus cenzą, nurodytą neigiamą

poveikį. Aprašo VI skyrius numato detalų žaidimų žymėjimą⁴⁰, kurį RRT privalo vykdyti. Visgi, kaip interviu metu nurodė RRT atstovas, tai buvo aktualu ankstesniais laikais, kai kompiuteriniai žaidimai buvo platinami fizinėje laikmenoje – diskuose ir pardavinėjami prekybos centruose. Tokiais atvejais, tikrinant kitus reikalavimus (pavyzdžiui, radijo aparatų elektromagnetinio suderinamumo), inspektoriai taip pat įvertindavo, ar žaidimo dėžutė pažymėta teisingai. Šiandien situacija pasikeitusi – žaidimų platinimas persikėlė į skaitmeninę erdvę, todėl priežiūra, pasak institucijos, vykdoma tik pasyvios stebėsenos principu: t. y., jei institucija gauna konkretų skundą, ko pastaraisiais metais pasitaiko itin retai, nes didžioji dalis programėlių ir žaidimų platinimo platformų naudoja automatizuotus žymėjimo mechanizmus, todėl, institucijos vertinimu, žymėjimo reikalavimai šioje srityje yra pakankamai veiksmingai įgyvendinami.

3.3.3. Žalingo turinio internete šalinimas: RRT ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas

Be techninių filtravimo priemonių aprobavimo ir žaidimų žymėjimo kontrolės, RRT atlieka ir svarbią tarpinę funkciją tarp visuomenės ir kitų institucijų, susijusių su žalingo turinio šalinimu iš interneto. Vadovaudamasi NANNVIPI ir Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (toliau – **Švietimo įstatymas**) 23² straipsniu, RRT administruoja specialiąją karštąją liniją „Svarus internetas“, per kurią asmenys gali pranešti apie potencialiai draudžiamą ar nepilnamečiams žalingą turinį. Nustačius, kad turinys pažeidžia Lietuvos teisę (pavyzdžiui, kai jame platinamas smurtas, pornografija ar patyčios), RRT arba pati inicijuoja pašalinimą – jei turinys yra Lietuvos teritorijoje, arba bendradarbiauja su tarptautiniais partneriais, kai turinys talpinamas užsienio serveriuose: Lietuva yra tarptautinio susivienijimo, koordinuojančio karštųjų linijų veiklą 55 šalyse ir leidžiančio greitai perduoti pranešimus kitų valstybių atsakingoms institucijoms INHOPE tinklo narė. Tais atvejais, jei turinys neaiškus (pavyzdžiui, ribinis atvejis tarp nuomonės raiškos ir neapykantos kurstymo), RRT perduoda medžiagą kitoms kompetentingoms institucijoms: ŽEIT, policijai ar LR TK. Pažymėtina, kad šioje srityje RRT nevykdo turinio blokavimo – tokią teisę turi

⁴⁰ Atkreiptinas dėmesys, kad žaidimams indeksų yra daugiau nei filmams ar televizijos programoms – N-3, N-7, N-12, N-16, N-18). Tai būtų galima aiškinti siekiu suderinti nacionalinę žaidimų indeksavimo sistemą su tarptautine europine žaidimų žymėjimo tvarka (PEGI), kuri, siekdama atliepti skirtingų šalių kultūrinius ir socialinius skirtumus, yra nustatiusi detalesnius amžiaus indeksus.

tik tam tikros institucijos, išvardytos Elektroninių ryšių įstatymo 98 straipsnyje⁴¹, turinčios teisę kreiptis į teismą. Įstatyme pažymima, kad šis straipsnis netaikomas Lietuvos policijos, RRT duodamiems privalomiems nurodymams pašalinti informaciją ar panaikinti galimybę ją pasiekti (Elektroninių ryšių įstatymo 98 straipsnio 2 dalis).

Kaip pažymi RRT atstovas, tokia situacija susiklostė todėl, kad RRT, kaip ir policija, dažniausiai susiduria su draudžiama skelbti informacija (pornografija, vaikų seksualinės prievartą ar jų išnaudojimą skatinančia ir kitokia neskelbtina informacija), todėl reagavimas turi būti efektyvus ir turi būti siekiama tokį neteisėtą turinį ne tik blokuoti, bet apskritai pašalinti.

Svarbu paminėti ir tai, jog kartu su SPA įsigaliojimu RRT paskirta būti šio reglamento koordinatoriumi. Tai – itin svarbus žingsnis link didesnės nepilnamečių apsaugos informacinėje aplinkoje, nes šiai institucijai pavesta užtikrinti veiksmingą bendradarbiavimą tarp kompetentingų nacionalinių, kitų valstybių ir ES institucijų užtikrinant šio reglamento taikymą visoje ES (SPA 49 straipsnis). Kaip pažymi RRT atstovas, tai tikrai palengvino neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios viešosios informacijos užkardymą, nes apie pažeidimus dabar galima tiesiogiai pranešti Europos Komisijai, kuri užsiima tiesioginiu didžiųjų platformų valdymu.

Taigi, RRT atlieka iš tiesų kompleksinį vaidmenį nepilnamečių apsaugos srityje, užtikrindama žalingo interneto turinio filtravimo priemonių diegimą, administruodama karštąją liniją „Švarus internetas“, koordinuodama tarpinstitucinį ir tarptautinį bendradarbiavimą, o nuo 2024 m. – ir SPA įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu.

3.4. Kultūros ministerija

Lietuvos Respublikos Vyriausybė yra įgaliojusi Kultūros ministeriją atlikti tam tikras funkcijas ir visuomenės informavimo srityje (L. Meškauskaitė, 2018, p. 247). Šios funkcijos yra apibrėžtos Visuomenės informavimo įstatymo 45 straipsnyje. Kultūros ministerija yra atsakinga už visuomenės informavimo politikos formavimą, koordinavimą ir kontrolę, tačiau pati šios politikos neįgyvendina – tai patikėta jai pavaldžioms institucijoms. Tokių funkcijų pasiskirstymą, kaip

⁴¹ Šios institucijos: LRTK, Lošimų priežiūros tarnyba, Lietuvos bankas, Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, žurnalistų etikos inspektorius, Valstybinė mokesčių inspekcija (Elektroninių ryšių įstatymo 98 straipsnio 1 dalis).

būtinybę atskirti politikos formavimą nuo jos įgyvendinimo, ne kartą yra akcentavusi ir Valstybės kontrolė, vertindama ministerijos veiklą⁴². Vis dėlto, kaip pabrėžia ir Kultūros ministerijos atstovas, esamas teisinis reguliavimas vietomis kiek iškreipia pirminį ministerijos vaidmenį. Jau minėto ANK 496 straipsnio 1 dalis kalba apie kino filmų viešo rodymo reikalavimų, kino filmų registravimo Filmų registre tvarkos pažeidimus, o 2 šio straipsnio dalis – apie erotinio pobūdžio renginių viešo rodymo tvarkos pažeidimus, nurodomas galimų baudų dydis. Pagal funkcijų pasiskirstymą, už filmų registro pažeidimus yra atsakinga Kultūros ministerijai atskaitinga institucija - Kino centras (ANK 589 straipsnio 1 dalies 100 punktas), tačiau už antrąją dalį administracinę teiseną pradėti ir tyrimą atlikti pavesta Kultūros ministerijai (589 str. 18 p.). Atskirais atvejais institucijų funkcijos yra neatskirtos ir jos dubliuojasi. Antai, už tuos pačius pažeidimus atsakingi yra ne tik Kultūros ministerija, bet ir policija (ANK 589 straipsnio 1 dalies 49 punktas). Visgi, kaip pažymi Ministerijos atstovas, ministerija šio straipsnio niekada ir nėra taikiusi, ir suprantama, kodėl. Praktikoje tai reikštų, kad ministerijos darbuotojas turėtų stovėti prie erotinio pobūdžio viešų renginių įėjimo ir stebėti, ar į juos nepatenka nepilnamečiai. Taigi apibendrinant, Kultūros ministerijos vaidmuo nepilnamečių apsaugos srityje daugiausia susijęs su visuomenės informavimo politikos formavimu ir koordinavimu, pasiūlymų teisėkūrai teikimu, tačiau kai kurios teisės normos, numatančios vykdomąsias funkcijas, gali sudaryti įspūdį apie platesnę institucijos kompetenciją, nei tai realiai vykdoma praktikoje, todėl ateityje tokios teisės normos turėtų būti panaikintos.

3.5. Kitos institucijos

Kaip teisingai yra pastebėjęs pagrindinės NANNVIPI nuostatų įgyvendinimo priežiūros institucijos, t. y. ŽEIT, atstovas, dalis institucijų, formaliai įvardytų kaip NANNVIPI vykdymo priežiūros subjektai, greičiausiai net nežino apie tokį savo statusą. Nors NANNVIPI 9 straipsnio 7 dalyje iš viso įvardytos net aštuonios institucijos, kurios yra atsakingos už nepilnamečiams neigiamą poveikį darančios informacijos sklaidą, iš kurių atskirai neaptarėme Lietuvos

⁴² Valstybinio audito ataskaita *Kaip kultūros ministerija formuoja kultūros politiką, organizuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą*, 2017 m. vasario 28 d. Nr. VA-P-50-2-3

nacionalinio radijo ir televizijos tarybos (toliau – **LRT Taryba**), Visuomenės informavimo etikos komisijos (toliau – **VIEK**), savivaldybių vykdomosios institucijos, Policijos departamento ir Vaiko teisių apsaugos tarnybos. Kadangi su šių institucijų atstovais atskirai kalbėta nebuvo, jų veiklos apibendrinimai pateikiami remiantis interviu su kalbintų institucijų atstovais ir analizuojant aktualias teisės normas bei teisminę praktiką. Institucijos bus aptariamose ne ta tvarka, kuria jos įvardytos įstatyme, bet remiantis vidine jų funkcijų logika ir aktualumu analizuojamai problematikai.

3.5.1. Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos

Policija – viena iš institucijų, kurios kompetencija labiausiai siejasi su nepilnamečių apsauga nuo neigiamos informacijos poveikio tuomet, kai toks poveikis įgauna neteisėtos veikos bruožų. Lietuvos Respublikos policijos įstatymo (toliau – **Policijos įstatymas**) 6 straipsnyje numatyta, kad policija registruoja ir nagrinėja pranešimus apie galimus administracinius teisės pažeidimus ir nusikalstamas veikas, taiko administracinio poveikio ir prevencines priemones (6 straipsnio 1 dalies 4 punktas ir 5 punktas), taip pat organizuoja viešosios tvarkos užtikrinimo priemones (6 straipsnio 1 dalies 13 punktas). Visgi praktikoje tai reiškia, kad policija įsitraukia tais atvejais, kai platinama informacija gali būti kvalifikuojama kaip nusikalstama veika pagal Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (toliau – **Baudžiamasis kodeksas**) – pavyzdžiui, pornografinio turinio disponavimas (Baudžiamojo kodekso 309 straipsnis) ar neapykantos kurstymas (Baudžiamojo kodekso 170 straipsnis) Minėta, kad tam tikrais atvejais policijos funkcijos dubliuojasi su kitų institucijų, pavyzdžiui, Kultūros ministerijos, kompetencijomis (žr. Šio magistrinio darbo 3.4. skirsnį)

3.5.2. Savivaldybių vykdomosios institucijos

NANNVIPI 9 straipsnio 7 dalies 6 punkte nurodytos savivaldybių vykdomosios institucijos. Siekiant tiksliau apibrėžti, kas tai yra, remiamasi Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymu (toliau – **Vietos savivaldos įstatymas**) Pagal šio įstatymo 3 straipsnio 10 dalies 2 punktą, savivaldybės vykdomoji institucija yra savivaldybės meras. Tarp jo kompetencijai priskirtų funkcijų – „kontroliuoti ir prižiūrėti, kaip savivaldybės viešojo administravimo institucijų, įstaigų ir įmonių vadovai įgyvendina įstatymus, Vyriausybės nutarimus ir savivaldybės tarybos sprendimus“ (Vietos savivaldos įstatymo 27 straipsnio 2 dalies 8 punktas). Šios funkcijos praktinis įgyvendinimas dažniausiai realizuojamas per savivaldybės administracijos padalinius, pirmiausia – viešosios tvarkos skyrius, kurie atsakingi už viešosios tvarkos palaikymą savivaldybės teritorijoje. Dėl to reali šių pareigų vykdymo našta dažniausiai tenka administracijai. Anksčiau, kai žiniasklaidos veikla buvo labiau susijusi su fizinės informacijos sklaida (pavyzdžiui, per įvairius reklaminius standus, spaudą ir pan.), dalis savivaldybių buvo nustatę informacijos sklaidos taisykles viešose erdvėse ar renginių metu, o tokių Taisyklių laikymosi kontrolės užtikrinimas patikėtas ne tik policijos pareigūnams, bet ir Savivaldybės administracijai⁴³. Vis dėlto, šiuo metu tokia spausdinių sklaida yra stipriai sumažėjusi, tad nors teisiškai savivaldybės vykdomųjų institucijų funkcijos nėra panaikintos, praktikoje tokius pažeidimus dėl nepilnamečiams neigiamą poveikį darančios informacijos (pavyzdžiui, reklamos stenduose ar projektinės medžiagos, kėlusios siaubą) paprastai fiksuoja ne savivaldybės, o nacionalinio lygmens institucijos, tokios kaip ŽEIT ar viešąją tvarką užtikrinantys policijos pareigūnai.

⁴³ Kaip pavyzdį galima paimti Vilniaus miesto savivaldybės tarybos 2011 m. lapkričio 23 d. sprendimu Nr. 1-326 priimtas tvarkymo iš švaros taisykles, kurių 16.4 punktas numato, kad draudžiama tvirtinti įvairaus pobūdžio, turinio skelbimus, skrajutes, lankstinukus, leidinius, lipdukus, pranešimus ant statinių, medžių, krūmų, kelio ženklų, šviesoforų, informacinių nuorodų, skulptūrų, stulpų, paminklų, atminimo lentų ir su jais susijusių įrenginių ar kitose šiam tikslui nenumatytose vietose, taip pat palikti juos ant transporto priemonių ar prie jų pritvirtintų įrenginių. Išimtis taikoma valstybės ir savivaldybių institucijų, įmonių, įstaigų, organizacijų skelbimams, tvirtinamiems nedarant žalos ir siekiant įgyvendinti teisės aktų reikalavimus, suteiktus įgaliojimus, informuoti visuomenę, nustatyti turto savininkus (teisėtus valdytojus). Prieiga per internetą:

<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/ad8286b0fcb911e5bf4ee4a6d3cdb874/asr> [žiūrėta 2025 m. kovo 14 d.].

3.5.3. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga pagal Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (toliau – **VTAPI**) 47 straipsnio 2 dalį vykdo vaiko teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo ir apsaugos priežiūrą, tiria pažeidimų atvejus ir teikia siūlymus dėl jų sprendimo. Nors NANNVIPI įvardija šią įstaigą tarp institucijų, atsakingų už įstatymo įgyvendinimą, jos funkcijos informacijos sklaidos priežiūros kontekste nėra detalizuotos. Kaip rodo interviu su institucijos atstovais, įstaigos vaidmuo šioje srityje labiau siejamas su tėvų valdžios pažeidimų vertinimu ir atskirais atvejais reaguojant į nepilnamečių teisių pažeidimus viešojoje erdvėje.

3.5.4. Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos taryba

Remiantis Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymo 10 straipsnio 1 dalimi, LTR taryba yra aukščiausias kolegialus visuomeninio transliuotojo - Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos - valdymo ir priežiūros organas, sudarytas iš 12 narių ir atstovaujantis visuomenės interesams. Tarybos vaidmuo nepilnamečių apsaugos nuo neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos priežiūros srityje yra itin ribotas. Kaip paaiškėja analizuojant praktinį veiklos kontekstą, ši institucija faktiškai nesusiduria su žalingo turinio kontrole – jos funkcijos orientuotos į bendresnius valdymo, programinės strategijos formavimo ir atskaitingumo visuomenei klausimus. LRT tarybos darbas dažniausiai apsiriboja LRT darbuotojų ataskaitų svarstymu, o tiesioginis ryšys su turinio priežiūra, ypač nepilnamečių apsaugos aspektu, išlieka epizodinis. Todėl pagrįstai galima teigti, kad nors ši institucija ir įtraukta į teisės aktuose apibrėžtą priežiūros sistemą, realiai ji neatlieka tokių funkcijų, turinčių esminę reikšmę nepilnamečių apsaugos nuo neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos užtikrinimui.

3.5.6. Visuomenės informavimo etikos komisija

Visuomenės informavimo etikos komisija (VIEK)⁴⁴ – viena iš žiniasklaidos savitvarkos institucijų, kurios veikla, nors nėra tiesiogiai orientuota į nepilnamečių apsaugą nuo žalingos informacijos, tam tikrais atvejais prisideda prie etikos standartų formavimo ir jų taikymo, atspindinčio ir šios srities teisinio reguliavimo tikslus.

Istoriniu požiūriu verta prisiminti, kad kurį laiką nepilnamečių apsaugos nuo žalingos informacijos sritis buvo patikėta išimtinai žiniasklaidos savitvarkai. Vienoje iš pirmųjų Visuomenės informavimo įstatymo redakcijų (2 straipsnio 2 dalis) buvo numatyta, kad iki specialiojo įstatymo priėmimo viešosios informacijos, galinčios turėti neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi, priskyrimo kriterijus nustato Žurnalistų ir leidėjų etikos komisija (toliau – **ŽLEK**). Ši nuostata galiojo beveik dvejus metus (nuo 2000 m. spalio 1 d. iki 2002 m. rugsėjo 18 d.), tačiau šios pareigos dabar egzistuojanti VIEK neįgyvendina, o ŽLEK yra jau panaikinta.

Kaip pažymima Žurnalistų etikos inspektoriaus 2007–2008 m. m. veiklos ataskaitoje ir analitinėje apžvalgoje, „kaip idėja – žiniasklaidos savireguliacija – puikus savitvarkos (savikontrolės) mechanizmas, kurio reikėtų daugelyje sričių <...>. Tačiau, kad jis veiktų ir tarnautų pagrindiniam jo tikslui – „susitvarkymui savo viduje“ – būtinos prielaidos ir pastangos“ (ŽEIT, 2009 m., p. 26). Be kita ko, buvo pabrėžta, kad savireguliacijos efektyvumui svarbus institucijų nepriklausomumas – o finansavimas valstybės biudžeto lėšomis šį savarankiškumą gali kompromituoti. Taip pat teigta, kad kuo daugiau veikėjų ir mechanizmų įtraukiama į savitvarkos sistemą, tuo didesnis jos veiksmingumas – kiekybė čia tampa kokybine kategorija. Visgi ši ankstyvoji patirtis parodė, kad vien formaliai įtvirtinti savireguliacijos modeliai be praktinio pajėgumo įgyvendinti jiems keliamas funkcijas nėra pakankami, todėl nepilnamečių apsaugos priežiūra galiausiai buvo perkelta į valstybės institucijų rankas.

Šiandien pagrindinis VIEK veiklos pagrindas – Visuomenės informavimo etikos kodeksas (toliau – **Etikos kodeksas**), kurio keli straipsniai tiesiogiai siejasi su nepilnamečių apsauga. Antai Etikos kodekso 13 straipsnyje numatyta, kad „žurnalistai, viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai privalo rūpintis nepilnamečių apsauga nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio, savo skelbiamojame informacijoje nesukelti nepilnamečiams sielvarto ar baimės“. Aktualūs ir kiti

⁴⁴ Iki 2015 m. ši institucija veikė kaip ŽLEK, o po reorganizacijos tapo dabartine VIEK.

straipsniai – 49 straipsnyje žurnalistai įpareigojami neskelbti tapatybės duomenų apie nepilnamečius savižudybių kontekste, o 51 straipsnis draudžia skelbti su nusikalstamomis veikomis susijusią informaciją, leidžiančią identifikuoti nepilnametį, išskyrus atvejus, kai šis slapstosi nuo teisėsaugos.

VIEK sprendimų praktika rodo, kad šios nuostatos realiai taikomos. Pavyzdžiui, 2022 m. birželio 7 d. sprendimu Nr. EKS-10/22 buvo konstatuota, kad laidoje „Ivano šešėlyje | Viada | Lukoil | Tapino tyrimas“ (transliuotoje 2022-03-10 per „Laisvės TV“ *YouTube* kanale) pažeistas Etikos kodekso 13 straipsnis – viešai paskelbta informacija galėjo sukelti nepilnamečiams sielvartą ar baimę. Vis dėlto, kaip buvo pažymėta viename iš interviu, „iš esmės, ar ši institucija būtų NANNVIPI, ar nebūtų – nieko nekeistų“, nes VIEK ir taip vadovaujasi Etikos kodekso nuostatomis, todėl formaliai įstatyme įtvirtintas jų dalyvavimas sistemoje realios pridėtinės vertės institucijos veiklai nesukuria.

Apibendrinant, kaip matyti, nors NANNVIPI įgyvendinimo priežiūros institucijų sąrašas atrodo gana platus, jų faktinis vaidmuo, atsakomybės ribos ir dalyvavimo intensyvumas labai skiriasi. Dėl šios priežasties būtina atskirai aptarti probleminius aspektus, kurie išryškėja institucijų kompetencijų praktikoje, vertinant tiek jų tarpusavio santykius, tiek veikimo efektyvumą.

4. ESAMO TEISINIO REGULIAVIMO SOCIALINIO VEIKSMINGUMO ANALIZĖ

Nors teisėkūrą būtų galima apibrėžti siaurąja prasme kaip organizuotą procesą, kurio metu sukuriami, keičiami ar pripažįstami netekusiais galios teisės norminiai aktai (Murauskas, 2024, p. 253), jos praktinis poveikis tuo nesibaigia – jį tęsia ne mažiau svarbus etapas: teisinių normų įgyvendinimas. Naujausio leidimo teisės teorijos vadovėlyje pateikiamos dvi pagrindinės teisės įgyvendinimo sampratos: pozityvistinė – apibrėžianti įgyvendinimą kaip teisės normose nustatytų reikalavimų realizavimą, atliekamą tų reikalavimų subjektų, ir nepozityvistinė – apimanti ne tik faktinį veiksmų atlikimą, bet ir vidinį asmens nusistatymą tų reikalavimų atžvilgiu. Būtent šis vidinis santykis su teise – jos tikslo suvokimas – lemia teisės įgyvendinimo laipsnį, jos poveikį bei socialinį veiksmingumą (Latvelė, 2024, p. 180).

Šiame skyriuje tokia teorinė perspektyva naudojama kaip metodologinis pagrindas, vertinant, kaip nepilnamečių apsaugos nuo žalingos informacijos teisinis reguliavimas įgyvendinamas praktiškai. Pirmuosiuose šio magistrinio darbo skyriuose apžvelgus teisinį reguliavimą (jo prielaidas ir raidą) ir įgyvendinimo priežiūrą atliekančių institucijų veiklos modelį, šiame skyriuje sieksime įdentifikuoti esmines problemas, su kuriomis susiduriama siekiant *veiksmingai* įgyvendinti jau aptartas teisės normas. Teisei nuolat tenka spręsti, kaip „suderinti skirtingus socialinėje terpėje besireiškiančius interesus“ (Šimašius, 2004, p. 65), todėl ir vertinant bet kokio teisinio reguliavimo socialinį veiksmingumą svarbu suvokti, kad šis vertinimas visada bus sąlyginis (kažkam reguliavimas tikrai naudingas, o kažkam – nebūtinai). Kalbant apie nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo informacijos poveikio teisinį reguliavimą ir jo esminį tikslą, būtina pasiremti Visuomenės informavimo įstatymo 17 straipsnio 1 dalimi, kurioje nurodoma, kad viešosios informacijos rengėjai ir (ar) skleidėjai turi užtikrinti, kad nepilnamečiai būtų apsaugoti nuo neigiamą poveikį jų fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi darančios viešosios informacijos, ypač susijusios su pornografinio pobūdžio ir (ar) smurtinio pobūdžio bei žalingus įpročius skatinančios informacijos skleidimu. Antra minėto straipsnio dalis nurodo, kad šis tikslas įgyvendinamas per NANNVIPI. Atitinkamai, šio įstatymo 3 straipsnyje išskiriami net šeši pagrindiniai nepilnamečių interesų visuomenės informavimo srityje apsaugos ir įgyvendinimo

principai, iš kurių lingvistinių konstrukcijų⁴⁵ galima daryti išvadą, kad įstatymų leidėjas suvokia sudėtingą socialinę tikrovę ir teisės normas formuluoja atsižvelgdamas ne tik į nepilnamečių, bet ir į jų tėvų (globėjų, rūpintojų), visuomenės, valstybės, viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų, žurnalistų interesus, jų derinimą. Tad šiame skyriuje bus siekiama atskleisti, ar nagrinėjamas teisinis reguliavimas išties atliepia tą tikslą, kuriam jis yra sukurtas. Bus vertinama: 1) šiam tikslui pasitelkta teisės materialioji išraiška – teisės normų kokybė, aiškumas, derėjimas su aukštesnės galios teisės aktais; 2) reguliavimo įgyvendinimo priežiūrą atliekančių subjektų sistemos (į ją referuojant kaip į institucinį modelį) veiksmingumas; 3) reguliavimo (ne)atitiktis dabartinei socialinei tikrovei.

4.1. Teisės normų turinio vertinimas

Teisės socialinis veiksmingumas gali būti vertinamas per atskirų teisės normų veiksmingumą (vadinamuoju *mikrolygmeniu* – (Šimašius, 2004, p. 64)). Tarp konkrečių teisės aktams taikomų reikalavimų yra priimta, jog į rezultatą nukreipta teisėkūra turi atitikti šiuos keturis – teisėtumo, proporcingumo, pagarbos asmens teisėms ir laisvėms ir aiškumo principus (Murauskas, 2024, p. 269-270). Turint omenyje, kad teisėtumo principo esmė gan paprasta (priimti teisės aktai savo turiniu neturi prieštarauti aukštesnės galios teisės aktams) – ankstesniuose skyriuose išsamiai aptarus teisinio reguliavimo tarptautinius, ES ir konstitucinius pagrindus, galima sutikti su monografijoje „Žiniasklaidos teisė: teoriniai ir faktiniai aspektai“ išsakytu teiginiu, jog „iš esmės nepilnamečių apsauga nuo jiems žalingos informacijos visuomenės informavimo srityje pagrindiniuose Lietuvos Respublikos įstatymuose yra deklaruota tinkamai, atsižvelgiant į tarptautinių teisės normų reikalavimus“, atitinka ir Konstitucijos 25 ir Konvencijos 10

⁴⁵ NANNVIPI 3 straipsnis: Pagrindiniai nepilnamečių interesų visuomenės informavimo srityje apsaugos ir įgyvendinimo principai yra: 1) nepilnamečių, jų tėvų (globėjų, rūpintojų), visuomenės ir valstybės interesai; 2) viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų ir jų dalyvių, žurnalistų ir jų profesinių organizacijų savikontrolė ir įsipareigojimai; 3) valstybės ir valstybės institucijų, viešosios informacijos rengėjų, skleidėjų ir jų dalyvių, žurnalistų ir jų profesinių organizacijų, taip pat nepilnamečių tėvų (globėjų, rūpintojų) pareigų ir atsakomybės už nepilnamečių interesų apsaugą derinimas; 4) informacijos, kuri prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės ir skatina jo fizinį bei psichinį vystymąsi, sklaidos skatinimas; 5) atsakomybės priemonių tinkamumo, veiksmingumo ir proporcingumo; 6) protingumo, sąžiningumo ir teisingumo.

straipsniuose pateikiamą „žodžio laisvės koncepciją“ (L. Meškauskaitė, 2018, p. 107). Vis dėlto, nors norminis pagrindas formaliai atitinka tarptautinius standartus ir aukštesnės galios teisės aktų nuostatas, viena iš esminių teisėkūros spragų išlieka reglamentavimo aiškumo stoka – tam tikros teisės normos nėra pakankamai tiksliai apibrėžtos, todėl sudėtinga užtikrinti jų vienodą interpretavimą ir nuoseklų taikymą praktikoje. Tai iliustruoja jau minėtasis 2024 m. gruodžio 18 d. Konstitucinio Teismo nutarimas.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar NANNVIPI 4 straipsnio 2 dalies 16 punktą „atitinka Konstitucijos 25 straipsnio pirmąją ir antrąją dalis, Konstitucijos 29 straipsnį, Konstitucijos 38 straipsnio pirmąją ir antrąją dalis, taip pat Konstitucijos 138 straipsnio trečiąją dalį ir konstitucinį teisinės valstybės principą“. Konstitucinis Teismas pateikė savo vertinimą, sulaukusį itin didelio atgarsio visuomenėje, teisės mokslininkų palaikymo ir kritikos⁴⁶ bei atvėrusį galimybę įžvelgti dar daugiau nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo informacijos poveikio teisinio reguliavimo problemų. Vienas iš pagrindinių Konstitucinio Teismo argumentų, pagrindžiančių šios normos prieštaravimą Konstitucijai – jog *nėra aiškus* normoje „įtvirtinto informacijos sklaidos ribojimo turinys; neaišku, kokią konkrečiai informaciją apie kitokią, negu įtvirtinta Konstitucijoje ir CK, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo sampratą siekiama riboti, ar Konstitucijoje ir CK įtvirtinta santuokos samprata ir šeimos kūrimo samprata vartojamos kaip sinonimai, ar turi skirtingą turinį“. Atsižvelgiant į tai, Konstitucinis Teismas konstatuoja, jog šiame punkte nustatytu reguliavimu „nepaisyta konstitucinio teisinės valstybės principo suponuojamo reikalavimo teisės aktuose nustatyti aiškų, suprantamą, neprieštariną teisinį reguliavimą, o įtvirtinant informacijos, pateikiamos nepilnamečiams, ribojimus sąvokas apibrėžti itin aiškiai ir suprantamai“. Atrodytų, kad šiuo nutarimu išspręstas teisėkūros trūkumas – neaiški norma pagal atitinkamą teisėkūros procedūrą bus pašalinta ir problemos nebelieka. Tačiau galima žvelgti ir kitaip; be minėtojo punkto, yra dar 20 kitų ribojamos (ar draudžiamos) viešosios informacijos kriterijų, tarp kurių yra ir tokių, kurių aiškumas – taip pat abejotinas. Pavyzdžiui, 19 punktu ribojama informacija, kuria „skatinami blogi

⁴⁶ Kritiškas nutarimo vertinimas pateiktas doc. V.A.Vaičiūčio (publikuota Teise.Pro; prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2024/12/30/v-a-vaicaitis-ar-konstitucijoje-numatyta-seimos-kurimo-samprata-priestarauja-konstitucijai-2024-12-18-d-konstitucinio-teismo-nutarimo-komentaras/>, [žiūrėta: 2024 m. gruodžio 31 d]). Tarp palaikančiųjų paminėtinas prof. dr. D. Žalimas savo asmeninėje Facebook paskyroje („KT padarė tai, ką ir privalėjo padaryti ir ko dėl savo baimių ir stereotipų nesugebėjo padaryti politikai...“)

mitybos, higienos ir fizinio pasyvumo įpročiai“. Sąvoka *skatinimas* įstatyme paaiškinta kaip „kryptinga informacija, kuria nepilnamečiai raginami imtis konkrečių veiksmų, akstinami įgyti arba keisti įpročius, pažiūras, polinkius ar elgseną“ (2 straipsnio 5 dalis). Tačiau kokia apimtimi turėtų būti ribojamas kryptingos informacijos apie objektyviai sveikatai nenaudingą maistą (pavyzdžiui, greitojo maisto restoranų ar gaiviųjų gėrimų) skleidimas ar, paprasčiau tariant – reklama, kurios žiūrovai yra raginami reklamuojamu maistu paskanauti, tikrai nėra aišku. Tad peršasi išvada, kad siekiant kiek įmanoma aiškesnio, suprantamo ir neprieštaringo reguliavimo, Konstitucinio Teismo kontrolei tokiu pagrindu būtų galima pateikti ir daugiau šio įstatymo normų.

Kalbinant skirtingų institucijų atstovus ši problema taip pat buvo ne kartą paliesta. Jeigu ne visi kriterijai yra aiškūs, kaip viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai gali žinoti, kokią informaciją būtina riboti, o institucijos – kaip konsultuoti, ką ir kaip prižiūrėti? ŽEIT atstovas net teigė, kad per visą ŽEIT veiklos laikotarpį didžioji dauguma numatytų kriterijų net nebuvo pritaikyti⁴⁷. Tokiais atvejais aiškumo stoka tampa ne tik materialinio reguliavimo trūkumu, bet ir esmine kliūtimi, dėl kurios nepilnamečių apsaugos nuostatos lieka deklaratyvios ir sunkiai įgyvendinamos praktikoje. Kaip pabrėžiama ir monografijoje „Žiniasklaidos teisė: teoriniai ir faktiniai aspektai“, „nepilnamečių apsaugos nepakanka vien deklaruoti“. Kol teisinės priemonės netaikomos realiai, apsauga išlieka tik ketinimu, o ne veikiančia sistema (L. Meškauskaitė, 2018, p. 107). Taigi, nepilnamečių apsaugos teisinio reguliavimo socialinis veiksmingumas yra ribotas dėl nepakankamai aiškių teisės normų – neaiškumas neleidžia veiksmingai jų taikyti ir todėl apsaugos priemonės dažnai lieka deklaratyvios, o ne realiai veikiančios.

4.2. Institucinio modelio veiksmingumas

⁴⁷ Remiantis 2019–2024 m.m. ŽEIT veiklos ataskaitomis, aiškiai matyti, kad iš visų NANNVIPI 4 straipsnio 2 dalyje įvardytų 21 kriterijaus dažniausiai buvo taikomi tik keli konkretūs – pavyzdžiui, 2022 m. fiksuoti pažeidimai dėl pornografinio pobūdžio turinio (5 atvejai) ir nepilnamečių duomenų atskleidimo (4 atvejai), o 2020 m. daugiausia pažeidimų susiję su nešvankiais posakiais ar gestais (9 atvejai), erotiniu turiniu, alkoholio vartojimo idealizavimu bei siaubo sukėlimu. Tuo tarpu dauguma kitų punktų – pavyzdžiui, priklausomybės nuo narkotikų ar kitų svaigalų skatinimas (7 punktas), nusikalstamos veikos modeliavimas ar idealizavimas (10, 9 punktai), paranormalūs reiškiniai (13), masinės hipnozės seansai (20), savęs žalojimo ar savižudybės skatinimas (8), blogi higienos ar mitybos įpročiai (19) – per visą analizuotą laikotarpį nebuvo taikyti nė karto, jų net neminima ir tarp fiksuotų pažeidimų.

Norint atsakyti, ar šio magistrinio darbo 3 skyriuje aptartas institucinio priežiūros modelis pasiekia savo tikslus, darydamas teigiamą pokytį visuomeniniuose socialiniuose santykiuose (ar pats modelis *veiksmingas*) reikėtų jį vertinti tam tikrame kontekste. Visgi, šiame darbe buvo sąmoningai vengiama išeiti iš už nacionalinio konteksto ribų, kad būtų išvengta nekonstruktyvių palyginimų su valstybėmis, turinčiomis ilgametės demokratines tradicijas ir kitokį žiniasklaidos reguliavimo modelį, dažnai nesuderinamą su posovietinės erdvės, kurioje ir yra Lietuva, patirtimi. Minėta, kad istoriniu požiūriu, žiniasklaidos savireguliacijos (savitvarkos) mechanizmai Lietuvoje nebuvo pajėgūs visapusiškai spręsti nepilnamečių apsaugos klausimų [žr. Šio magistrinio darbo 3.5.6. skirsnį]; tai patvirtina ir 2008 m. ŽEIT veiklos ataskaita, kurioje nurodoma, kad vienintelė savitvarkos institucija pamažu neteko net kelių savo kompetencijų: (1) priskirti spaudos leidinius, kino ir videofilmus, radijo ir televizijos programas ar laidas pornografinio, erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio visuomenės informavimo priemonių kategorijai; ir (2) prižiūrėti, kaip viešosios informacijos rengėjai ir platintojai laikosi įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytų kino filmų, videofilmų bei videoprogramų viešo rodymo, tiražavimo ir platinimo, erotinio pobūdžio renginių viešo rodymo, erotinio bei smurtinio pobūdžio spaudinių platinimo tvarkos reikalavimų⁴⁸. Visgi, esamą įstatymuose nustatytą modelį galima vertinti dvejopai; viena vertus, kuo daugiau institucijų yra atsakingos – tuo efektyvesnė apsauga. Kita vertus, posakį „daug auklių – vaikas be galvos“ galima taikyti ir čia: nesant aiškių atskirų institucijų kompetencijų ribų, nėra galimybės efektyviai reaguoti į pažeidimus. Minėta, kad šioje srityje, šalia poreikio taikyti visas galimas prevencines priemones užkardyti bet kokią neigiamą poveikį, labai svarbus yra reakcijos į pažeidimus greitis. Svarbu yra kuo greičiau apriboti ar pašalinti žalą darančią informaciją iš viešosios erdvės, kad jos poveikis būtų minimalus. Iš šio magistrinio darbo 3 skyriuje pateiktos medžiagos, matyti, kad laikui bėgant⁴⁹ tos kompetencijos ribos yra atsiskyrusios, dalis institucijų teisiniame reguliavime net nebemato problemos – veikia, bendradarbiauja pagal jau nusistovėjusią

⁴⁸ Cituojama ŽEIT 2008 m. veiklos ataskaitoje ir analitinėje apžvalgoje (ŽEIT, 2009, p. 26): Visuomenės informavimo įstatymo (Žin., 2000, Nr. 75-2272) redakciją, su pakeitimais ir papildymais galiojusią iki 2006-08-31. Prieiga per: https://www.zeit.lt/data/public/uploads/2017/03/2431_drpdwds.pdf. [žiūrėta: 2025 m. vasario 15 d.].

⁴⁹ Apie šią institucijų kompetencijų neaiškumo problematiką prieš 20 metų kalbėjusi E. Žiobienė iliustravo ją konkrečiu pavyzdžiu: 2005 m. dienraštis „Lietuvos rytas“ 17 kartų pažeidė NANNVIPI, tačiau redaktorius atsisakė bendradarbiauti su Žurnalistų etikos inspektoriumi ir todėl netgi prirėkė kreiptis į policiją, kad atsakingas asmuo būtų atvesdintas (Žiobienė, 2006, p. 35).

praktiką. LRTK atstovo teigimu, šiandien beveik nepasitaiko atvejų, kad licencijuoti transliuotojai ignoruotų nustatytus reikalavimus – net ir pastebėjus pažeidimą, pakanka konsultacijos ar įspėjimo ir problema išsprendžiama. Galima netgi daryti išvadą, kad jeigu anksčiau savireguliacija nepilnamečių apsaugos atžvilgiu ne itin veikė, dabar, tradicinės žiniasklaidos sektoriuje, viešosios informacijos rengėjai ir skleidėjai patys aktyviai užtikrina turinio atitikimą teisės aktų reikalavimams, taiko programų indeksavimą, riboja rodymo laiką – todėl tokia situacija įrodo, kad dalį savo tikslų tokiu teisiniu reguliavimu nustatytas institucinis modelis išties pasiekė.

4.2.1. Institucinio modelio veiksmingumo vertinimas atsižvelgiant į socialinę tikrovę

Kitas klausimas – ar šis modelis gali būti naudingas dabar, kai informacinė aplinka iš esmės pasikeitė ir didžioji dalis priežiūros reikalaujančio turinio yra už tradicinės žiniasklaidos ribų. Į šį klausimą vienareikšmiško atsakymo nėra. Žvelgiant teoriškai, dubliuojančių funkcijų eliminavimas ir tam tikras institucijų kiekio sumažinimas galėtų padidinti sistemos veiksmingumą; mažesnis, bet labiau specializuotas ir koordinuotas institucijų ratas potencialiai leistų aiškiau apibrėžti atsakomybę, optimaliai naudoti resursus ir greičiau reaguoti į naujus iššūkius. Tačiau praktikoje bet kokios intervencijos į *status quo* nepilnamečių apsaugos srityje yra politiškai jautrios. Visuomenė, žiniasklaida ir pilietinės organizacijos itin akylai stebi vaiko teisių ir apsaugos klausimus, todėl egzistuoja rizika, kad tokie pokyčiai, kaip institucijų skaičiaus mažinimas, viešajame diskurse gali būti interpretuojami kaip apsaugos silpninimas – net jei siekiama priešingo efekto.

Vis dėlto, kaip atskleidžia pokalbiai su informacijos priežiūrą vykdančių institucijų atstovais, šiuolaikinėje skaitmeninėje aplinkoje institucinio modelio ribotumai tampa vis akivaizdesni⁵⁰. Teisinį reguliavimą įgyvendinantys subjektai šiandien susiduria su iššūkiais, kurie dažnai peržengia nacionalinių valstybių galimybių ribas – sparčiai besikeičiančios informacinių technologijų formos, augantis informacijos srautas, kintantys vartojimo įpročiai, labai didelių

⁵⁰ NANNVIPI buvo rengtas visiškai kitokiame socialiniame ir technologiniame kontekste: iškalbinga, kad 2004 m. interneto prieigą namuose turėjo vos 11,6 % Lietuvos namų ūkių (lyginant su 2024 m., ją turi net 90,4%. Lietuvos statistikos departamentas, 2024. *Namų ūkiai, turintys asmeninį kompiuterį, interneto prieigą*. Statistinių rodiklių analizė (SRA). [internetu] Prieiga per: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/> [žiūrėta 2025 m. balandžio 4 d.].

platformų (pavyzdžiui, „TikTok“) veikla ir globalios grėsmės reikalauja vis inovatyvesnių priežiūros instrumentų⁵¹. ES įsigaliojęs SPA ženkliai palengvino nacionalinių institucijų bendradarbiavimą su labai didelėmis platformomis, sugriežtinęs reikalavimus užtikrinti aiškesnes skundų teikimo tvarkas ir skaidriau reglamentuoti žalingo ar neteisėto turinio nustatymo bei pašalinimo mechanizmus. Tačiau institucijų atstovai vis tiek išskiria dvi esmines praktines problemas, užkertančias kelią veiksmingam priežiūros ir kontrolės vykdymui globalioje skaitmeninėje erdvėje.

Pirmoji problema kyla dėl skirtingo SPA nuostatų interpretavimo. Šio reglamento 9 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad tarpininkavimo paslaugų teikėjai (tame tarpe – ir didžiosios socialinių tinklų platformos), gavę privalomąjį nurodymą imtis veiksmų dėl konkretaus *neteisėto* turinio, privalo nedelsdami į jį reaguoti. Vis dėlto čia nenurodyta, ar neteisėtumo pagrindas gali būti tik nacionalinė, ar ir ES teisė. Pavyzdžiui, socialinis tinklas „TikTok, remdamasis siaurąja SPA interpretacija, gavęs iš atsakingos institucijos (šiuo atveju iš ŽEIT) privalomąjį nurodymą, reaguoja tik tais atvejais, jei turinys pažeidžia nacionalinę teisę ir jį apriboja tik pagal vartotojo geografinę vietą (įvykdo geoblokavimą). Kadangi ŽEIT neturi teisės inicijuoti visapusiško turinio pašalinimo, o galutinį sprendimą gali priimti tik Airijos priežiūros institucijos, kenksmingas turinys išlieka prieinamas pasitelkus VPN. Ši susiklosčiusi situacija tikrai kelia pagrįstų abejonių, ar tokiomis sąlygomis įmanoma užtikrinti realų ir veiksmingą nepilnamečių apsaugos lygį skaitmeninėje erdvėje.

Antroji problema – turinio moderavimo sistemos dažnai nėra pritaikytos lietuvių kalbai – nors teoriškai veikia tiek automatizuoti algoritmai, tiek žmogiškoji patikra, jų pajėgumai akivaizdžiai nepakankami efektyviai filtruoti lietuvišką turinį⁵². Tai ypač aktualu aptariamoms programėlės

⁵¹ Iš esmės problematiškiausia tai, jog nepilnamečių apsaugą nuo neigiamos informacijos poveikio reglamentuojantys teisės aktai yra taikomi „visai viešajai informacijai“ (NANNVIPI 1 straipsnis), o turint omenyje viešosios informacijos sąvokos platumą, galima teigti, jog jei informacija tampa žinoma bent vienam trečiajam asmeniui, ji laikytina vieša. Atsižvelgiant į šiuolaikinės informacijos sklaidos būdus ir priemones – nuo socialinių tinklų įrašų iki žinučių, kurias mato didesnė auditorija – ši sąvoka aprėpia milžinišką turinį.

⁵² Tą gerai iliustruoja „TikTok“ veiklos ataskaita – oficialiai, greta automatizuotų moderavimo technologijų, veikia ir žmogiškoji patikra, turinti atsižvelgti į papildomą kontekstą ir niuansus, „kuriuos technologijos ne visada gali pastebėti“, tačiau ataskaitoje paminėtų 19 dirbančių žmonių tikriausiai vis dar yra per mažai, kad būtų suvaldoma tokia informacijos apimtis (Ataskaita, 2024, p. 4, 19). Prieiga per internetą: https://sf16-v.a.tiktokcdn.com/obj/eden-va2/zayvwly_fjulyhwzuyh/ljhwZthlaukjlkulzlp/DSA_H2_2024/TikTok-DSA-Transparency-Report-July-to-Dec-2024.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.].

„TikTok“ atžvilgiu, kuri laikoma viena sudėtingiausiai kontroliuojamų audiovizualinių platformų; nepaisant pačios platformos vykdomos politikos⁵³, joje gausu nešvankaus, smurtinio, erotinio pobūdžio, priklausomybes skatinančio ir nusikalstamą veiklą idealizuojančio ir kitokio kenksmingo turinio, patyčių, neapykantos kalbos⁵⁴, prie kurio gali priėti ir programėlę turintys nepilnamečiai (oficialiai paskyrą galima turėti nuo 13 m.). Pasak ŽEIT atstovės, „TikTok“ platforma Lietuvoje turi daugiau nei 900 tūkst. vartotojų (o tarp nepilnamečių yra itin populiari) ir šis skaičius, tikėtina, nuolat auga – pagal naudojimo mastą šis socialinis tinklas jau konkuruoja su „Facebook“.

Atsižvelgiant į šias aplinkybes, akivaizdu, kad vien institucinė priežiūra nebegali būti laikoma pakankama apsaugos priemone. Globalios informacijos srauto kontrolė turi būti grindžiama ne tik tarptautiniu reguliavimo ir bendradarbiavimo stiprinimu, bet ir nacionalinio lygmens strategijomis, kurios aktyviau įtrauktų ir kitus socialinius partnerius – visų pirma tėvus bei švietimo sistemą. Tik derinant technologinę priežiūrą su nuoseklia skaitmeninio raštingumo ugdymo politika galima tikėtis veiksmingos prevencijos. Nepilnamečių apsauga skaitmeninėje aplinkoje – tai ne tik reguliavimo, bet ir bendros socialinės atsakomybės klausimas.

Apibendrinant, akivaizdu, kad dabartinis institucinės priežiūros modelis, sukurtas kitokios technologinės realybės laikotarpiu, nebepajėgus efektyviai užtikrinti nepilnamečių apsaugos skaitmeninėje informacinėje erdvėje. Reali žalingo turinio kontrolė vis dažniau priklauso ne nuo nacionalinių institucijų sprendimų, bet nuo globalių platformų interpretacijų ir techninių galimybių, kurios neretai yra ribotos, ypač valstybėse, kurių nacionalinei kalbai filtruoti vis dar nėra veiksmingų įrankių.

⁵³ Kaip teigiama oficialioje TikTok svetainėje, skiltyje *Jaunimo saugumas ir gerovė*: „esame tvirtai įsipareigoję, kad „TikTok“ būtų saugi ir teigiama patirtis jaunesniems nei 18 metų asmenims“. TikTok (2024). *Community guidelines*. Prieiga per internetą: <https://www.tiktok.com/community-guidelines/en/youth-safety> [žiūrėta 2025 m. kovo 12 d.].

⁵⁴ Apie tokį turinį kalbama tiek Lietuvoje (prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/@TreciaLentyna/videos> [žiūrėta 2025-04-07]), tiek pasaulyje (prieiga per internetą: <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/tiktok-violence-teenagers-study-b2445457.html>; <https://counterhate.com/research/deadly-by-design/> [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.]

IŠVADOS

- Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio teisinis reguliavimas yra grindžiamas universaliais žmogaus teisių principais, įtvirtintais tarptautiniuose dokumentuose: Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, Jungtinių tautų vaiko teisių konvencijoje) bei Europos Sąjungos teisėje. Europai įžengus į skaitmeninį laikmetį, dėmesys šiai apsaugai Europos Sąjungos mastu taip pat sustiprėjo – priimta Audiovizualinių paslaugų direktyva (2010; 2018), įtvirtinusi konkrečias vaikų apsaugos priemones, o galiausiai ir Skaitmeninių paslaugų aktas (2022), nustatantis labai didelių interneto platformų ir paieškos sistemų atsakomybę, įskaitant pareigą apsaugoti nepilnamečius nuo žalingo turinio.
- Lietuvos Respublikos Konstitucija įtvirtina vaikystę kaip ypatingą konstitucinę vertybę ir pabrėžia valstybės pareigą sudaryti sąlygas nepilnamečio visapusiškai raidai bei apsaugoti nuo galimo neigiamo informacinio poveikio. Nors Konstitucijoje numatyta ir vaiko teisė į informacijos laisvę, Konstitucinio Teismo doktrina rodo, kad šios teisės įgyvendinimas nepilnamečių atveju privalo būti derinamas su jų interesų apsauga ir tėvų teise į savo vaikų auklėjimą, todėl visa nepilnamečių apsaugą nuo neigiamo informacijos poveikio užtikrinanti sistema turi būti grindžiama subalansuotu teisiniu reguliavimu, kuriame derinami saviraiškos laisvės, geriausių vaiko interesų ir šeimos atsakomybės principai.
- Lietuvos teisinė sistema nepilnamečių apsaugą nuo žalingos informacijos užtikrina per kelis pagrindinius įstatymus – Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą, Visuomenės informavimo įstatymą ir Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymą. Šiuos teisės aktus išanalizavus matyti, kad Lietuvoje nepilnamečių apsaugos sistema formavosi palaipsniui, įstatymų leidėjui reaguojant į visuomenės pokyčius ir Europos Sąjungos teisės raidą. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Macatė prieš Lietuvą* išryškino kai kurių teisinio reguliavimo nuostatų ydingumą, o lemiamu impulsu išbraukti tokias nuostatas iš įstatymo tapo ne įstatymų leidėjo politinė valia, bet Konstitucinio Teismo nutarimas.

- Lietuvoje veikiantis institucinis nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio priežiūros modelis yra mišrus, t. y. dalis atsakomybės tenka pačiai žiniasklaidai ir savireguliacijos mechanizams, grįstiems profesinės etikos standartais ir vidine atsakomybe, o kita dalis – valstybės institucijoms, turinčioms teisę taikyti poveikio priemones už teisės aktų pažeidimus. Atlikus kokybinę analizę, pagrįstą interviu su institucijų, prižiūrinčių Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo įgyvendinimą atstovais, nustatyta, jog institucinis tokios apsaugos modelis Lietuvoje nėra visiškai efektyvus. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, nors įstatymiškai atsakinga už ekspertinį turinio vertinimą, realiai neturi šiai funkcijai vykdyti reikalingų ekspertų, o Lietuvos radijo ir televizijos komisijos veiklą riboja techninių priemonių stoka žalingam turiniui aptikti. Nors Ryšių reguliavimo tarnyba įstatymu yra įpareigota vykdyti kompiuterinių žaidimų žymėjimą, tačiau tokia jai deleguota funkcija tapo nebeaktuali, o kai kurių institucijų funkcijos dubliuojasi.
- Skaitmeninių paslaugų aktas, institucijų vertinimu, reikšmingai palengvino bendradarbiavimą su labai didelėmis interneto platformomis ir suteikė aiškesnius teisinius pagrindus žalingo turinio kontrolei, tačiau jo veiksmingam įgyvendinimui trukdo skirtingos reglamento nuostatų interpretacijos, pavyzdžiui, tuo atveju, kuomet Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba ir tokios platformos kaip „TikTok“ tą pačią situaciją vertina skirtingai.
- Lietuvoje galiojantis institucinis modelis buvo sukurtas tradicinės žiniasklaidos priežiūrai, todėl šiandien nebeatitinka realių informacinių sklaidos kanalų internete priežiūros poreikių. Atsakingų institucijų veikla dažnai tampa deklaratyvi dėl ribotų įgaliojimų, technologinių iššūkių ir teisinio apibrėžtumo stokos reguliavime. Norint užtikrinti efektyvią nepilnamečių apsaugą nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, būtina ne tik keisti teisinį reguliavimą, bet ir iš esmės pakeisti institucinį tokios priežiūros modelį, mažinant kontroliuojančių institucijų skaičių bei patikslinant tokių institucijų kompetencijos ribas, o taip pat būtina investuoti į technologines bei kitas moderavimo galimybes.

ŠALTINIAI

Teisės norminiai aktai

Nacionaliniai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Valstybės žinios, 1992, 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2015). TAR, Nr. 2015-11234.
4. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (1984). *Valstybės žinios*, Nr. 1-1.
5. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (1984). *Suvestinė redakcija nuo 2003-10-14 iki 2003-11-12*. *Valstybės žinios*, 1985-01-01, Nr. 1-1. Prieiga per: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.20463/dkfTxnHeAK> [žiūrėta 2025 m. balandžio 4 d.].
6. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas (1999) *Valstybės žinios*, Nr. 50-1598
7. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas (2004) *Valstybės žinios*, Nr. 69-2382.
8. Lietuvos Respublikos kino įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, Nr. 28-987.
9. Lietuvos Respublikos Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, Nr. 102-2319. spalio 8 d. Nr. I-1571, TAR, 1996-10-23
10. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, Nr. 91-3890.
11. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, Nr. 90-2777.
12. Lietuvos Respublikos Seimas (1996) visuomenės informavimo įstatymas (suvestinė redakcija nuo 2000-10-01 iki 2002-09-18), *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 71-1706.
13. Lietuvos Respublikos Seimas (2003). *Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 1728, 17216, 17222, 17311, 2147, 224, 2473, 2591 straipsnių pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 17319, 21419, 21420, 21421, 21422, 2478,*

2479 straipsniais įstatymas. 2003 m. spalio 14 d., Nr. IX-1758. Vilnius. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.220096> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.].

14. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (1991). *Valstybės žinios*, Nr. 23-593.
15. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, Nr. 33-807.
16. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, Nr. 33-807. 1996 m. balandžio 12 d. redakcija.
17. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (1994). *Valstybės žinios*, Nr. 55-1049.
18. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, Nr. 71-1706.

Tarptautiniai ir ES teisės aktai

19. Jungtinių Tautų Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). *Ratifikavimo dokumentas: Valstybės žinios*, Nr. 68-2497
20. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija (1989). *Ratifikavimo dokumentas: Valstybės žinios*, Nr. 60-1501.
21. Europos Sąjunga (2016) *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija*, Europos Sąjungos oficialusis leidinys, C 202, 2016 m. birželio 7 d., p. 389–405.
22. Europos Sąjunga (2016) *Suvestinė Europos Sąjungos sutarties redakcija*, Europos Sąjungos oficialusis leidinys, C 202/13, 2016 m. birželio 7 d.
23. Europos Sąjungos Skaitmeninių paslaugų aktas (Digital Services Act, 2022). Europos Sąjungos oficialusis leidinys, L 277.
24. Europos Sąjungos Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva (2018). Europos Sąjungos oficialusis leidinys, L 303.
25. Europos Parlamento ir Tarybos 2010 m. kovo 10 d. direktyva 2010/13/ES dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų tam tikrų nuostatų, susijusių su audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų teikimu, derinimo (Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva) (kodifikuota redakcija), Europos Sąjungos oficialusis leidinys, L 95, p. 1–24.

26. Europos Parlamento ir Tarybos 1989 m. spalio 3 d. direktyva 89/552/EEB dėl valstybių narių įstatymuose ir kituose teisės aktuose išdėstytų nuostatų, susijusių su televizijos programų transliavimu, derinimo. OL L 298, p. 23–30.
27. Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. gruodžio 13 d. Direktyva 2011/93/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija

Teismų praktika

28. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2023 m. sausio 23 d. sprendimas byloje *Macatè prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 61435/19.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas, *Valstybės žinios*, 6-170.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 129-5246.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 93-4000.
32. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 181-6708.
33. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 26-1200.
34. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2018 m. sausio 24 d. nutarimas. TAR, 2018-01-24, Nr. 1082.
35. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. gruodžio 18 d. nutarimas. TAR, 2024-12-18, Nr. 2243.

Knygos

36. Detrick, S. (1999). *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
37. Donnelly, M. and Straus, M. (2005). *Corporal Punishment of Children in Theoretical Perspective*. New Haven, CT: Yale Scholarship Online.

38. Lastauskienė, G., Latvelė, R., Machovenko, J., Murauskas, D., Stonys, A. ir Valančienė, D. (2024) *Teisės teorija*. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
39. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (2017). *Oficialioji konstitucinė doktrina: svarbiausios nuostatos (1993–2016)*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas
40. Meškauskaitė, L. (2018). *Žiniasklaidos teisė*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
41. Montessori, M. (1949). *The Absorbent Mind*. Adyar, Madras, India: The Theosophical Publishing House.

Mokslo straipsniai

24. Bakševičienė, R. (2013). *Kompromisai ir nekompromisai įgyvendinant teisinę socialinės (normų) sistemos reguliavimą Lietuvoje*. *Teisė*, 89, pp. 7-19.
25. Detrick, S. *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, pp. 5–9.
26. Jonynienė, Ž. (2005) *Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos*, *Acta Paedagogica Vilnensia*, 15, pp. 129–142. doi:10.15388/ActPaed.2005.15.9733.
27. Kairienė, B. (2012) *Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos*, Socialinių mokslų studijos, 4(4), p. 1443–1455. [interaktyvus]. Prieiga per: <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/417292ce-81fe-4439-9ce2-041b5e3e2956/content>
28. Kaziliūnaitė, R. (2010). Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio reglamentavimo būdai, priimtini saviraiškos laisvės ribojimų teisėtumo aspektu. *Justitia*, Nr. 1, p. 86-9
29. Mažylė, J. (2014). Žiniasklaidos savitvarka: institucijų modeliai ir lietuviškasis status quo. *Žurnalistikos tyrimai*, 7, 63–70. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.kf.vu.lt/dokumentai/7410-6008-1-SM.pdf> [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.].
30. Meškauskaitė, E. and Paulionytė, B. (2004). *Nepilnamečių teisinės apsaugos nuo jiems žalingos informacijos visuomenės informavimo priemonėse problemos*. *Iustitia*, (2), pp. 43–55.

31. Montgomery, J. (1988), "Children as property?". *The Modern Law Review*, 51, p.p. 323-342
32. Nigel, A.P. (2022). *Comparative research and critical child protection studies. Social Sciences*, 11(4), p. 156. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
<https://www.proquest.com/scholarly-journals/comparative-research-critical-child-protection/docview/2653026401/se-2> doi: <https://doi.org/10.3390/socsci11040156>
[žiūrėta 2025 m. sausio 16 d.].
33. Sacino, S.W. (2012). *Article 17: Access to a Diversity of Mass Media Sources*.
34. Zubrutė, L. (2014). *Nepilnamečių apsauga: kur klumpa žiniasklaida. Žurnalistikos tyrimai*, 7, pp. 129–149. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
35. Žiobienė, E. (2006) 'Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio', *Jurisprudencija*, 9(87), pp. 31–36. Cituota pagal: Valickas, G. (1997) 'Smurtinių televizijos laidų poveikis žiūrovų agresyvaus elgesio pasireiškimui', *Kriminalinė justicija*, 7–8.

Magistriniai darbai

28. Kanišauskaitė, K. (2007). *Lietuvos žiniasklaidos įtaka nepilnamečių auditorijai*. Magistro darbas, Vilniaus universitetas.
29. Kisiėlė, G. (2022). *Šiuolaikinių informacinių technologijų naudojimas ir vaikų ugdymas socialinius sunkumus patiriančiose šeimose: tėvų patirtys*. Magistro darbas, Vilniaus universitetas.
30. Paškevičienė, L. (2014). *Viešojo administravimo subjektas kaip sutarties šalis*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
31. Strylaitė, K. (2010). *Nepilnamečių apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio Lietuvoje*. Magistro darbas, Vytauto Didžiojo universitetas.

Elektroniniai šaltiniai

42. DataProt (2024). *What is the average screen time for a teenager?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://dataprot.net/statistics/what-is-the-average-screen-time-for-a-teenager/> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 4 d.].
43. Encyclopædia Britannica (n.d.) *Bobo doll experiment*. [interaktyvus] Prieiga per internetą: <https://www.britannica.com/event/Bobo-doll-experiment> [žiūrėta 2025 m. sausio 16 d.].
44. Eurostat *At risk of poverty or social exclusion rate by child dependence status*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tepsr_lm412/default/table?lang=en [žiūrėta 2024 m. gruodžio 5 d.].
45. Mano teisės (2023) *Ištirtas skundas dėl knygos „Gintarinė širdis“*. Prieiga per internetą: <https://manoteises.lt/straipsnis/istirtas-skundas-del-knygos-gintarine-sirdis/> [žiūrėta 2024 gruodžio 6 d.].
46. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (n.d.) *Vaiko teisių apsauga*. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/seima-ir-vaikai/vaiko-teisiu-apsauga> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 5 d.].
47. Statista, 2022. *Prancūzijoje „TikTok“ naudojančių nepilnamečių dalis 2022 m., pagal lytį*. Prieiga per internetą: <https://www.statista.com/statistics/1244511/tiktok-use-minors-france-gender/> [žiūrėta 2025 m. kovo 16 d.].
48. TikTok. (2024). *DSA Transparency Report: July to December 2024*. [internetu] Prieiga per: https://sf16-vi.tiktokcdn.com/obj/eden-vi2/zayvwly_fjulyhwzuyh/DSA_H2_2024/TikTok-DSA-Transparency-Report-July-to-Dec-2024.pdf [žiūrėta: 2025 m. kovo 14 d.].
49. UNICEF *History of child rights*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/history-child-rights> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 4 d.].
50. UNICEF. (n.d.). *History of child rights*. Prieiga per internetą: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/history-child-rights> [žiūrėta 2024-12-04].
51. United Nations Committee on the Rights of the Child (1996). *The Child and the Media*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://www.ohchr.org/sites/default/files/HRBodies/CRC/Documents/Recommandations/media.pdf> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.].

52. United Nations Committee on the Rights of the Child, 1996. *The Child and the Media*. [internetinis] Prieiga per internetą: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/HRBodies/CRC/Documents/Recommandations/media.pdf>. [Žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.]
53. Vaičaitis, V. A. (2024). *Ar Konstitucijoje numatyta šeimos kūrimo samprata prieštarauja Konstitucijai (2024-12-18 d. Konstitucinio Teismo nutarimo komentaras)?* Teise.Pro, 2024 m. gruodžio 30 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2024/12/30/v-a-vaicaitis-ar-konstitucijoje-numatyta-seimos-kurimo-samprata-priestarauja-konstitucijai-2024-12-18-d-konstitucinio-teismo-nutarimo-komentaras/> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 31 d.].

Papildomi šaltiniai

54. Center for Countering Digital Hate (2022). *Deadly by Design: How Social Media Companies Enable Hate-Driven Violence*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://counterhate.com/wp-content/uploads/2022/12/CCDH-Deadly-by-Design_120922.pdf [žiūrėta 2025 vasario 4 d.].
55. Ekspertų grupė (2014). *Dėl informacijos atitikimo Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymui*. 2014 m. gegužės 30 d. išvada Nr. V5-12.
56. Europos Parlamentas (2009). *Bendras pasiūlymas dėl rezoliucijos dėl Lietuvos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo*. [interaktyvus]. 2009 m. rugsėjo 14 d. Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-7-2009-0026_EN.html [žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.].
57. Lenkijos Liaudies Respublikos nuolatinė atstovybė Jungtinėse Tautose (1979). *Pastaba verbalinė, datuota 1979 m. spalio 5 d., adresuota Žmogaus teisių skyriui*. JT dokumentas E/CN.4/1349. 36-asis posėdis. Jungtinės Tautos, Ženeva. [interaktyvus]. Prieiga per

interneta: https://uvallsc.s3.amazonaws.com/travaux/s3fs-public/E-CN_4-1349.pdf?null
[žiūrėta 2024 m. gruodžio 5 d.].

58. Lietuvos radijo ir televizijos komisija (2025) *Veiklos ataskaita už 2024 metus*. Vilnius: Lietuvos radijo ir televizijos komisija. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.rtk.lrt.lt/veiklos-ataskaitos> [žiūrėta 2025 m. balandžio 10 d.].
59. Lietuvos radijo ir televizijos komisija (2024) *Veiklos ataskaita už 2023 metus*. Vilnius: Lietuvos radijo ir televizijos komisija. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.rtk.lrt.lt/veiklos-ataskaitos> [žiūrėta 2025 m. balandžio 10 d.].
60. Lietuvos radijo ir televizijos komisija (2023) *Veiklos ataskaita už 2022 metus*. Vilnius: Lietuvos radijo ir televizijos komisija. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.rtk.lrt.lt/veiklos-ataskaitos> [žiūrėta 2025 m. balandžio 10 d.].
61. Lietuvos radijo ir televizijos komisija (2022) *Veiklos ataskaita už 2021 metus*. Vilnius: Lietuvos radijo ir televizijos komisija. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.rtk.lrt.lt/veiklos-ataskaitos> [žiūrėta 2025 m. balandžio 10 d.].
62. Lietuvos radijo ir televizijos komisija (2021) *Veiklos ataskaita už 2020 metus*. Vilnius: Lietuvos radijo ir televizijos komisija. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.rtk.lrt.lt/veiklos-ataskaitos> [žiūrėta 2025 m. balandžio 10 d.].
63. Lietuvos Respublikos Seimas (2002.) *NANNVIPĮ aiškinamasis raštas*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.158637?jfwid=nua76pf75> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.].
64. Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2012). *Dėl Žurnalistų etikos inspektoriatų tarnybos nuostatų patvirtinimo*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.481CE021DC0E> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.].
65. *Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo ir skleidimo tvarkos aprašas*, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. liepos 21 d. nutarimu Nr. 1121
66. Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetas (2009). *Išvada dėl Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo*. 2009 m. lapkričio 20 d., Nr. 103-P-56. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

- [https://www.lrs.lt/apps3/1/4342_ZEIT%202014%20M.%20VEIKLOS%20ATASKAITA%20\(2013_2014%20M.%20ANALITINE%20APZVALGA\).pdf](https://www.lrs.lt/apps3/1/4342_ZEIT%202014%20M.%20VEIKLOS%20ATASKAITA%20(2013_2014%20M.%20ANALITINE%20APZVALGA).pdf) [žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.].
67. The Independent (2023). *'You can't get away from it': Third of teens seeing real-life violence on TikTok.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/tiktok-violence-teenagers-study-b2445457.html> [žiūrėta 2025 m. vasario 4 d.].
68. Valstybės kontrolė (2017) *Valstybinio audito ataskaita: Kaip Kultūros ministerija formuoja kultūros politiką, organizuoja ir kontroliuoja jos įgyvendinimą*, 2017 m. vasario 28 d., Nr. VA-P-50-2-3. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.valstybeskontrole.lt/LT/Product/23685> [žiūrėta 2025 m. balandžio 4 d.].
69. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tarnyba, (2024). *Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2024 metų veiklos ataskaita.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://vtaki.lt/lt/vtaki-veiklos-sritys/veiklos-ataskaitos> [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.].
70. Visuomenės informavimo etikos kodeksas, patvirtintas Visuomenės informavimo etikos asociacijos tarybos 2016 m. vasario 29 d. protokolu Nr. 1. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/apps3/1/2386_fdqouedy.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.].
71. Visuomenės informavimo etikos komisija (2022) *Sprendimas Nr. EKS-10/22, 2022 m. birželio 7 d., dėl Lietuvos visuomenės informavimo etikos kodekso 13 straipsnio pažeidimo programoje „Ivano šešėlyje | Viada | Lukoil | Tapino tyrimas || Laisvės TV“.* Prieiga per internetą: <https://www.etikoskomisija.lt/veikla/nutarimai/2022/item/305-visuomenes-informavimo-etikos-komisijos-2022-m-sprendimai-del-lietuvos-visuomenes-informavimo-etikos-kodekso-pazeidimu> [žiūrėta 2025 m. balandžio 10 d.].
72. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, (2009). *Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos 2007–2008 metų veiklos ataskaita.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.zeit.lt/data/public/uploads/2017/03/2431_drpdwdvs.pdf [žiūrėta: 2025 m. vasario 15 d.].
73. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (2013). *2013 m. ŽEIT veiklos ataskaita.* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/549a8a30c39e11e39009d0df9046dd84?positionInSea>

[rchResults=38&searchModelUUID=2e46ef40-5793-45b6-ac71-1c1dc1464a87](#) [žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.].

74. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (2014). *2014 m. ŽEIT veiklos apžvalga*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/549a8a30c39e11e39009d0df9046dd84?positionInSearchResults=38&searchModelUUID=2e46ef40-5793-45b6-ac71-1c1dc1464a87> [žiūrėta 2024 m. gruodžio 6 d.].
75. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (2019) *2019 metų veiklos ataskaita*. [interaktyvus]. Prieiga per: http://zeit.lt/data/public/uploads/2020/04/2019-metu_-veiklos-ataskaita.pdf [Žiūrėta: 2025 m. balandžio 10 d.].
76. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (2020) *2020 metų veiklos ataskaita*. [interaktyvus]. Prieiga per: <https://www.zeit.lt/data/public/uploads/2021/03/2020-metu-veiklos-ataskaita-v-003.pdf> [Žiūrėta: 2025 m. balandžio 10 d.].
77. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba (2022) *2022 metų veiklos ataskaita*. [interaktyvus]. Prieiga per: <https://www.zeit.lt/data/public/uploads/2023/04/2022-veiklos-ataskaita.pdf/> [Žiūrėta: 2025 m. balandžio 10 d.].
78. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, (2025). *Žurnalistų etikos inspektoriaus ir Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos 2024 metų veiklos ataskaita*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.zeit.lt/lt/naujienos/zurnalistu-etikos-inspektoriaus-ir-zurnalistu-etikos-inspektoriaus-tarnybos-2024-metu-veiklos-ataskaita/778> [Žiūrėta: 2025 m. balandžio 10 d.].

SANTRAUKA

Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo informacijos poveikio teisinis reguliavimas ir jo įgyvendinimo iššūkiai Lietuvoje

Elžbieta Radušytė-Lukminienė

Magistro darbe analizuojamas Lietuvos teisinis reguliavimas, skirtas nepilnamečių apsaugai nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, ypatingą dėmesį skiriant šio reguliavimo įgyvendinimui ir atsakingų institucijų veiklai.

Pirmoje dalyje analizuojama vaikų teisių raida, pagrindiniai konstituciniai ir tarptautiniai principai, ES teisės aktai. Analizuojamas JT Vaiko teisių konvencijos 17 straipsnis, Audiovizualinės žiniasklaidos paslaugų direktyva, Skaitmeninių paslaugų aktas ir aktuali teismų praktika.

Antroje dalyje apžvelgiami pagrindiniai nacionaliniai teisės aktai: Vaiko teisių apsaugos pagrindų, Visuomenės informavimo ir Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymų (toliau – NANNVIPI) aktualios nuostatos, jų istorinė raida.

Trečioje dalyje nagrinėjamos pagrindinių NANNVIPI priežiūrą įgyvendinančių institucijų – Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos, Lietuvos radijo ir televizijos komisijos, Ryšių reguliavimo tarnybos, Kultūros ministerijos ir kt. veiklą reglamentuojantys teisės aktai, funkcijų pasiskirstymas bei praktiniai veiklos iššūkiai.

Ketvirtoje dalyje, remiantis interviu su šių institucijų atstovais ir teisės socialinio veiksmingumo teorine koncepcija vertinamas esamo teisinio reguliavimo įgyvendinimo veiksmingumas. Empirinis tyrimas atskleidė, kad galiojantis teisinis reguliavimas ne visais aspektais atliepia jam keliamus tikslus. Nustatyta, jog teisės normos dažnai stokoja aiškumo, kelia abejonių dėl suderinamumo su konstituciniais principais. Reguliavimu nustatytas institucinis priežiūros modelis nėra pakankamai veiksmingas – pasitaiko kompetencijų dubliavimo, trūksta aiškių kompetencijų ribų. Reguliavimas nepakankamai prisitaikęs prie žalingo turinio sklaidos ypatumų

skaitmeninėje erdvėje. Siekiant didesnio veiksmingumo, būtina optimizuoti institucinį priežiūros modelį, užtikrinti aiškesnį funkcijų paskirstymą, skatinti institucinį ir tarptautinį bendradarbiavimą ir stiprinti prevencines priemones.

SUMMARY

Legal Regulation and Implementation Challenges of the Protection Minors from Harmful Information in Lithuania

Elžbieta Radušytė-Lukminienė

The master's thesis analyzes the legal framework in Lithuania aimed at protecting minors from the harmful impact of public information, with particular focus on its implementation and the role of responsible institutions.

The first part examines the development of children's rights, key constitutional and international principles, and relevant EU legal acts. It focuses on Article 17 of the UN Convention on the Rights of the Child, the Audiovisual Media Services Directive, the Digital Services Act, and pertinent case law.

The second part reviews the main national legal acts: the Law on the Fundamentals of Protection of the Rights of the Child, the Law on Public Information, and the Law on the Protection of Minors Against the Detrimental Effect of Public Information (NANNVIPI), their key provisions, and historical development.

The third part analyzes the legal acts governing the activities of the main institutions responsible for implementing NANNVIPI oversight—namely, the Office of the Inspector of Journalist Ethics, the Lithuanian Radio and Television Commission, the Communications Regulatory Authority, the Ministry of Culture, and others—along with their division of functions and practical challenges.

The fourth part evaluates the effectiveness of the current legal framework based on interviews with institutional representatives and the theoretical concept of the social effectiveness of law. The empirical study revealed that the regulation does not fully achieve its intended goals. Legal norms often lack clarity and raise concerns regarding their alignment with constitutional principles. The institutional oversight model is not sufficiently effective—competence overlaps persist, and responsibilities are not clearly defined. Moreover, the regulation is not adequately adapted to the dynamics of harmful content dissemination in the digital environment. To improve effectiveness,

the institutional model should be optimized by clarifying functional boundaries, enhancing institutional and international cooperation, and strengthening preventive measures.